

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

Г. П. Складар

(підпис, ініціали та прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Розвиток підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в регіонах України»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістра*

Виконавець роботи Погорелов Олександр Олександрович

(прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н. Тараненко Олександр Олександрович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2024

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО	
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1 Сутність та зміст поняття сільській зелений туризм	6
1.2 Соціально-економічні чинники та передумови розвитку	
підприємництва в сфері сільського зеленого туризму	21
1.3 Особливості організації діяльності садиби сільського	
зеленого туризму	35
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	
2.1 Дослідження підприємницької діяльності у сфері сільського	
зеленого туризму в світі	44
2.2 Аналіз ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму регіонів	
України	59
2.3 SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні	71
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ	
СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	
3.1 Тенденції розвитку підприємництва на ринку туристичних	
послуг України	80
3.2 Бізнес-план садиби сільського зеленого туризму	89
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ВСТУП

Сучасний стан економічного розвитку України потребує пошуку нових форм господарювання в сільській місцевості. Однією з таких форм може виступати мале підприємництво, оскільки воно максимально поєднує інтереси як виробників так і споживачів продукції. Крім того у розвитку даного сектора економіки зацікавлені всі верстви населення, а особливо сільське. Оскільки, забезпечуючи зайнятість значної частини населення, цим самим формуючи «середній» клас, вони стають фундаментом формування сучасної економічної піраміди. Перспективним проявом підприємницької ініціативи в сільській місцевості є сільський зелений туризм [34].

Сучасні дослідження свідчать, що прискорений розвиток сільського зеленого туризму може відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки регіонів, забезпечити демографічну стабільність та розв'язати соціально-економічні проблеми регіонів. Питання дослідження розвитку сільського зеленого туризму висвітлювали у своїх працях такі науковці, як: Барна М. Ю., Биркович В. І., Булах Т. М., Власенко І. В., Волошенко С. С., Габа М. І., Гавриук С. П., Грановська В. Г., Гуткевич С. О., Дубовіч І. А., Жибак М. М., Забуранна Л. К., Калмикова І. С., Кондрух Я. С., Костриця М. М., Литвин І. В., Папп В. В., Петлін І. В., Радіонова О. М., Рібун Л. В., Рутинський М. Й., Соколова А. О., Табенська О. І. та інші. Однак багато питань залишаються відкритими, дискусійними та потребують дослідження, зокрема щодо перспективних напрямів розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в регіонах України.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- охарактеризувати сутність та зміст поняття сільській зеленій туризм;
- дослідити соціально-економічні чинники та передумови розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму;
- з'ясувати особливості організації діяльності садиби сільського зеленого туризму;
- дослідити підприємницьку діяльність у сфері сільського зеленого туризму в світі;
- проаналізувати ресурсний потенціал сільського зеленого туризму регіонів України;
- здійснити SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні;
- визначити тенденції розвитку підприємництва на ринку туристичних послуг України;
- розробити бізнес-план садиби сільського зеленого туризму.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: морфологічного аналізу, системного аналізу, критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони України, Кодекси України, Постанови Уряду, Кабінету міністрів України й інші правові акти, інформація Державного комітету статистики України, ЮНВТО, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2024» (м. Полтава, 15 січня 2024 р.), який проводився у Полтавському університеті економіки і торгівлі.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено бізнес-план розвитку садиби сільського зеленого туризму у Полтавській області, який може взятий за основну при створенні садиб суб'єктами підприємницької діяльності в інших областях України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Сутність та зміст поняття сільській зелений туризм

У науковій літературі сьогодні не існує однозначного підходу щодо трактування сутності сільського зеленого туризму. Певні складнощі у тлумаченні сутності дефініцій «сільський туризм», «зелений туризм», «сільський зелений туризм», «агротуризм» та «екотуризм» зумовлені тим, що у різних нормативно-правових актах один і той же вид туризму подається по-різному.

В Україні існує проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» [67]. Але до цього часу він ще не прийнятий. Згідно з проектом цього Закону, «сільській зелений туризм» – це відпочинковий вид сільського туризму, пов'язаний із перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостевому) будинку або на території особистого селянського господарства. У цьому проекті також подано трактування понять «екотуризм» та «сільський туризм».

Екотуризм – це вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають культурологічну, природничу та етнографічну цінність.

Сільський туризм – це відпочинковий вид туризму, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (у селі) [67].

У проекті цього Закону також сформульовано принципи державної політики та організація туристичної діяльності у сфері сільського та сільського зеленого туризму, програми розвитку сільського туризму в Україні, визначено роль держави у розширенні та зміцненні міжнародного

співробітництва у сфері сільського та сільського зеленого туризму.

Агротуризм – це вид туризму пізнавального й відпочинкового характеру, що пов’язаний із використанням майна особистих селянських господарств та передбачає здійснення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості [58].

Поняття «агротуризм» ототожнюють часто з поняттям «сільський туризм». Між ними багато спільного. Дотримуючись міжнародної класифікації, знак рівності між цими термінами поставити не можна. Поняття «сільський туризм» змістовно ширше за поняття «агротуризм». Можна стверджувати, що агротуризм є найпоширенішою з усіх існуючих форм сільського зеленого туризму (особливо у країнах, де домінує фермерська організація агробізнесу).

Зазначимо, що термін «сільський зелений туризм» був введений Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, а суть його полягала не лише у проведенні відпочинку у сільській місцевості, а й у пізнанні, відновленні та збереженні природи.

Взаємозв’язок між окремими поняттями сфери сільського зеленого туризму наведено на рис. 1.1.1.

Рис. 1.1.1 Взаємозв’язок між окремими поняттями сфери сільського зеленого туризму [39]

Як свідчать дані рис. 1.1.1, сільський зелений туризм є ширшим поняттям, ніж зелений туризм та сільський туризм. Екотуризм та агротуризм є вузькими поняттями, оскільки включають тільки одну зі сфер туризму, а саме: відпочинок у сільській місцевості або активний відпочинок із метою збереження та відновлення природи [39].

У наш час є різні підходи щодо тлумачення понять «сільський туризм» та «сільський зелений туризм».

Т. А. Пінчук вважає, що під сільським туризмом варто розуміти подорожі, метою яких є відпочинок, регенерація, рекреація та релаксація населення, що відбувається у сільській місцевості із обов'язковим залученням приватного сектора [54-55].

Ю. П. Грицко-Андрієш трактує сільський туризм як вид непрямої сільськогосподарської діяльності, спрямованої на надання послуг із розміщення, харчування, дозвілля та відпочинку міського населення на сільських територіях без значного антропогенного впливу на природу [18].

Щодо сільського зеленого туризму, то М. Й. Рутинський вважає його видом проведення вільного часу у формі стаціонарного відпочинку, який передбачає проведення походів та поїздок [76].

Т. М. Булах висловлює своє бачення можливостей розвитку сільського зеленого туризму і трактує його як вид туризму, який передбачає ознайомлення з місцевим побутом, фольклорною творчістю, традиціями проведення народних свят, організацію подорожей вихідного дня, включаючи полювання та риболовлю, тури «народна аптека» зі збиранням лікарських трав, «пасіка» (із качанням меду), «сам собі господар» (із вивченням традиційних народних технологій виробництва соків та вин, консервування овочів та фруктів), «дари лісів» (зі збиранням ягід, грибів тощо) [6].

На думку Х. М. Рихлицької сільський зелений туризм – це вид туризму, який здійснюється на сільських територіях незалежно від призначення та

надає різноманітні специфічні послуги для задоволення потреб споживачів. Він сприяє розвитку територіальної інфраструктури [70].

Експерти Всесвітньої туристичної організації майже одностайно схилиються до думки, що сільський зелений туризм – це складна багатогранна діяльність, яка включає пішохідні та кінні прогулянки, гірські походи, альпінізм, спортивно-оздоровчі подорожі, полювання, риболовлю та інші форми туризму, що є менш спеціалізованими [99].

Різне трактування науковцями сільського зеленого туризму показує широкий спектр думок щодо розуміння його змісту. Але спільним для більшості авторів є те, що сільський зелений туризм – це вид відпочинку, який пов'язаний із виїздом у сільську місцевість та ознайомленням із культурно-етнографічною, історичною спадщиною регіону, побутом та діяльністю сільських жителів.

Компоненти сільського зеленого туризму зображено на рис. 1.1.2.

Простіше кажучи, це майже всі форми відпочинку, що проходять у сільській місцевості. Подібне визначення використовують і в Україні, хоча часто відбувається змішування понять сільського туризму і агротуризму та сільського зеленого туризму, не зважаючи на те, що перше з понять є значно ширшим, ніж інші два.

Агротуризм в інтерпретації українських науковців і практиків розуміється найчастіше як відпочинок в агрооселях (будиночках у сільській місцевості обладнаних для прийому туристів, або і нічим спеціально не обладнаних). Міжнародне поняття, що відповідає вищенаведеному, це «базований на фермах туризм» (farm tourism або farm-based tourism).

Також широко вживається у сфері сільського зеленого туризму поняття «агрооселя». Чітке визначення цьому терміну було дано діячами Спілки сприяння сільського зеленого туризму в Україні [81]: агрооселя – це житлове приміщення, яке знаходиться у сільській місцевості, містить не більше п'яти кімнат, залежно від категорії житла пристосованих для проживання туристів

Рис. 1.1.2 Компоненти сільського зеленого туризму [23]

і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальній сфері села.

Таким чином, науковці розглядають агротуризм як частину великого поняття сільський туризм, де сільське господарство (агрооселя) виступає у ролі бази для туриста.

У своїх статтях базуватимемося саме на цьому понятті, яке є міжнародно визнаним і досить зрозумілим.

В Україні, як ми вже вказували, поняття агротуризму або і сільського туризму загалом часто асоціюється із поняттями «сільський зелений туризм»,

екотуризм. Розглянемо їх спільні і відмінні риси.

Агротуризм має дещо спільне з екотуризмом, а саме, часто відповідає критеріям екологічності, тобто сприяє охороні природи, збереженню природних пам'яток і т.д. За кордоном часто пропозиції агроосель поєднуються з вимогами екологічності поведінки туристів. Але агротуризм має іншу мету – він пропонує перебування в агрооселі і вивчення сільського життя, або просто відпочинок у мальовничій місцевості, тоді як екотуризм зосереджений на активному вивченні природи і найчастіше активних подорожах.

Поняття «сільський зелений туризм» з'явилося в Україні в останні роки головним чином завдяки діяльності Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Це поняття охоплює широкий спектр відпочинку у сільській місцевості (власне сільський туризм), а також орієнтований на перебування в агрооселях відпочинок (агротуризм). Словом «зелений» підкреслюється екологічна спрямованість цього виду туризму. Під зеленим туризмом часто також розуміється відпочинок саме у селах, у «зеленій місцевості».

Також частково вживається в Україні і поняття «екоагротуризм». Воно поєднує в собі риси всіх вищеназваних видів туризму і є дещо подібним до визначення сільського зеленого туризму (рис.1.1.3).

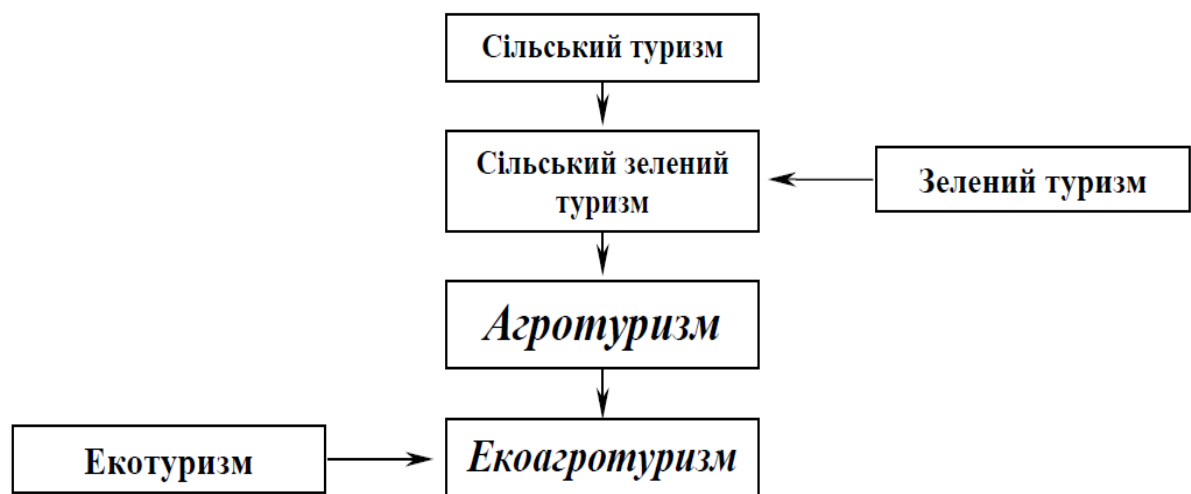

Рис. 1.1.3 Система понять щодо сільського зеленого туризму [78]

Всі ці форми, наведені на рис. 1.1.3, є умовними, перекривають і доповнюють одна одну і взаємодіють між собою, але загальна схема може спростити їх сприймання [78].

Сільський туризм і його різновид агротуризм мають багато спільного з екотуризмом і часто відповідають багатьом його пріоритетам, зокрема: збереження природничого та культурного середовища, підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам харчів з місцевих продуктів. У сільських місцевостях організовують відвідувачам багато додаткових послуг, що включають екотуристичні програми: кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по знакованих стежках у національних і ландшафтних парках, природничі подорожі, збирання ягід та грибів. Сільський туризм (агротуризм) і екотуризм відрізняються основними цілями використання вільного часу, їхня головна різниця полягає у базових мотивах подорожування. Сільський туризм – це форма проведення вільного часу у вигляді стаціонарного відпочинку, тоді як базовою метою екотуризму виступає активне відкриття дикої природи, традицій і культури, їх глибоке пізнання й сприйняття. Сільські оселі можуть використовуватись як база для ночівлі та харчування екотуристів. У спеціальній літературі з'явилося нове поняття екоагротуризм, що передбачає відпочинок у селян, які вирощують сільськогосподарську продукцію із застосуванням екологічних методів.

Тут агротуризм поєднується з екологічним сільським господарством. Наведені вище поняття, пов'язані з сільським туризмом і екотуризмом, знайшли своє використання для визначення форм туристичного руху в Україні. Зокрема, відпочинок в українських селах було визначено як «сільський зелений туризм». Він охопив широкий спектр форм відпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості (власне сільський туризм), відпочинку у туристичних центрах і курортах, що розташовані у селищах і малих містах, до відпочинку у сільських дворогосподарствах (агротуризм) [73].

Європейська концепція розвитку сільського туризму базується на визначенні сільського господарства як його базису, оскільки саме воно, поряд із сільськими природними благами та бізнес-ініціативою селян, здійснює суттєвий вплив на формування сільської культурної спадщини, що, як відомо, приваблює до сільської місцевості не лише міське населення, а й іноземних туристів, які бажають з ним познайомитися. Саме сільське господарство домінує у формуванні сільського ландшафту, в якому поєднуються різні види виробництва, підприємств, поселень та архітектурних споруд. Крім того, завдяки сільськогосподарському виробництву існує етнологічний потенціал сільської місцевості, який активно використовується в сільському туризмі, зокрема, сільськогосподарські машини та знаряддя, кар'єри, кузні, ремісничі професії та майстерні, самобутні архітектура та фольклор, різноманітна народна кухня тощо.

Разом з тим, взаємодія сільського туризму та сільського господарства є взаємовигідною, оскільки рівною мірою приносить соціально-економічні дивіденди як одному, так і іншому.

Прийнятий у ЄС підхід до дефініції поняття «сільський туризм» передбачає його розуміння як дій людини, що мандрує та залишається в сільській місцевості на термін до одного повного року для дозвілля, бізнесу і інших цілей (за виключенням оплачуваної діяльності на території перебування) [80]. Інакше кажучи, сільський туризм – сектор туристичної індустрії, який орієнтований на використання природних, культурно-історичних, економічних, людських та інших ресурсів сільської місцевості та її специфічних умов для створення комплексного туристичного продукту. Разом з тим, паралельно з цим терміном в ЄС та світі часто використовуються як еквівалентні і такі, як агротуризм, агроекотуризм, агроетнотуризм, агроекоетнотуризм, хоча між ними існують принципові відмінності, на основі яких формуються різні моделі сільського туризму (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Принципові ознаки моделей сільського туризму [80]

Модель туризму	ознайомлення з сільською працею та участь у ній; використання ресурсів сільської місцевості, зокрема, сільськогосподарських тварин та рослин; харчування сільськогосподарською продукцією місцевого походження.
Агротуризм	розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеною природою; метою подорожі для туриста є відпочинок та отримання уявлення природних особливостей цієї місцевості.
Агроекотуризм	відвідування людьми місць проживання етнічних груп або об'єктів їх культури і релігії; метою такої подорожі для туриста є відпочинок та ознайомлення з життям, побутом, культурою та звичаями етнічних груп.
Агроетнотуризм	розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеною природою; на території сільського поселення проживають етнічні групи або знаходяться об'єкти їх культури та релігії.

Ключові фактори успіху сектора сільського туризму формуються на основі конкурентних переваг та тенденцій розвитку як сільського господарства, так і туризму конкретної країни в цілому [80].

Загалом, агротуризм можна трактувати як форму сільського туризму, безпосередньо пов'язану з сільським господарством (рис. 1.1.4). Це означає, що до неї можна зарахувати тільки такий вид туризму, який проводиться на сільських теренах, використовує вільні квартири будинків і господарські будівлі селян, продукцію та послуги їх власників.

Таким чином, основними критеріями віднесення об'єктів сільського туризму до агротуристичних господарств потрібно вважати:

- ведення сільського господарства суб'єктами, які надають послуги з агротуризму; є особисті селянські та фермерські господарства;
- база ночівлі – власне помешкання господаря або оренда помешкання для проживання;
- частка доходів господарства від заняття туризмом (до 50 %).

Рис.1.1.4 Сутність агротуризму [71]

Активізацію розвитку агротуризму потрібно розглядати як важливий важіль щодо функціонування інфраструктури регіону. Зокрема, доцільно виділити:

1) економічний аспект (джерело доходу для сільського населення; використання переважно відтворюваних ресурсів, насамперед природної, соціокультурної й історичної спадщини, підвищення ринкової вартості їх житлового фонду);

2) соціокультурний аспект (ефект культурного й психологічного взаємозбагачення під час спілкування);

3) етнокультурний аспект (можливість активізувати відповідні ресурси; пропаганда національних культурних традицій);

4) особистісний аспект (розвиток особистості, насамперед тих, хто займається обслуговуванням споживачів, оскільки цей процес зумовлює необхідність здобувати нові знання, навички, підвищувати кваліфікацію тощо).

Розвиток агротуризму має особливе значення в тих регіонах і місцевостях, які обмежені у виробничому розвитку через своє місце розташування або низьку родючість земель, тобто мають слабку економічну кондицію, є депресивними, оскільки не мають основ для промислового

розвитку. Розвиток таких сільських населених пунктів можливий лише на основі розвитку в них вмілого господарювання натуральними і людськими засобами, чому слугує сільський туризм.

Вплив агротуризму на розвиток сільських територій потребує спеціального оцінювання і підходів. Зокрема, треба уникати розвитку масового туризму, не допускаючи надрозвиток, особливо привабливих туристичних місцевостей. Тому на підтримку заслуговує передусім так званий «лагідний» туризм, який узгоджується з екорозвитком. Доцільно якнайповніше враховувати власні інтереси з інтересами місцевої громади та спільноти, тому очевидно, що перевага має бути надана власним інвесторам. Повинно бути досягнуте порозуміння між місцевими партнерами, які в гармонійний спосіб будуть підтримувати розвиток регіону з огляду на майбутнє.

Розвиток агротуризму може бути важливим чинником зростання співпраці різних служб і органів, особливо на місцевому рівні – в селах, районах, областях. Передумовою цього є багата пропозиція послуг, які можна надавати для гостей. Особливе значення агротуризму для розвитку особистості господаря та членів його сім'ї ґрунтується на тому, що вони можуть передавати гостям знання з рільництва і тваринництва, формування сільського краєвиду, культури, фольклору і традицій, охорони природи, історичної і культурної спадщини. Це – добра передумова для підвищення рівня знань самих селян.

Однак агротуризм не можна розглядати лише як джерело доходів селян. Цей вид діяльності може дати і відпочиваючим, і господарям як інтелектуальну, так і моральну сатисфакцію.

Таким чином, агротуризм поєднує інтереси трьох груп людей:

- 1) міських жителів – у потребах здорового, спокійного і дешевого відпочинку;
- 2) сільських жителів – у додаткових джерелах доходів, підтримці

господарств та поповненні сімейного бюджету;

3) сільської громади – піднесення добробуту людей, поява нових робочих місць та поповнення місцевих бюджетів

Відзначені вище характеристики та значення агротуризму можна згрупувати і представити у відповідній таблиці 1.1.2.

Таблиця 1.1.2

Значення агротуризму для господарства, села і туристів [71]

Для господарства	Для села	Для туристів
- Використання вільних і незадіяних місцевих ресурсів - Додатковий дохід - Нові місця праці - Активізація діяльності селянської родини - Естетичний і культурно-освітній розвиток родини - Пізнання інших культур, звичаїв, традицій - Особистий розвиток членів родини	- Використання вільних ресурсів - Додатковий дохід - Нові місця праці - Покращання сільської інфраструктури - Активізація сільської громади - Збереження культурної та історичної спадщини села - Естетизація села - Контакт з іншими культурами - Особистий розвиток мешканців села	- Активний відпочинок на селі - Пізнання циклів сільського виробництва - Вживання свіжої їжі - Нагляд за тваринами - Участь в житті селянського господарства - Безпосереднє спілкування з місцевими мешканцями - Пізнання культури регіону - Набування нових умінь - Розвиток зацікавленості - Безпосередній контакт із природою

У науковій літературі, переважно, розглядають економічні функції агротуризму. Разом з тим, агротуризм виконує інші, не менш важливі функції, що пов'язано з тим, що агротуризм – це також різні контакти: людини і природи, міського і сільського способу життя, історії, культури тощо. Розглядаючи виховні функції агротуризму, вихідними приймемо два пункти:

- 1) вони можуть бути позитивні й негативні;
- 2) можна розглядати з погляду як туристів, так і господарів.

Виховні функції агротуризму відносно до сільських жителів:

– формування нових умінь в обслуговуванні гостей, зокрема туристів, що приводить до виникнення нових місць праці і професій на селі;

- розширення знань на тему історії, культури, традицій та природи сільської місцевості та її околиць – посилення самоосвіти селян;
- формування поведінки, поглядів стосовно до інших осіб;
- виховання молоді в збереженні традицій та гордості за свій регіон.

Отже, агротуризм є формою підсобної діяльності селянських господарств, відпочинку, безпосередньо пов'язаного з перебуванням у цьому господарстві, використання його потенціалу та навколишніх атракцій. Відзначене значення агротуризму свідчить про потреби ідентифікації цього виду діяльності та розроблення відповідного механізму його впровадження і підтримки на державному і регіональному рівнях [71].

І. В. Власенко [9] пропонує розглядати сільський зелений туризм та екотуризм як два окремі види туризму, в яких є і спільні, і відміті риси, а агротуризм – як форму сільського зеленого туризму. Підводячи підсумки щодо використання в обігу понять «сільський туризм», «зелений туризм», «сільський зелений туризм», «агротуризм» та «екотуризм», варто звернути увагу на те, що вони мають достатню кількість схожих рис, оскільки характеризують вид відпочинку в сільській місцевості. Водночас існує низка відмінностей, які розмежовують ці дефініції.

Сільський зелений туризм та екотуризм – близькі за змістом понятт, проте між ними існує відмінність насамперед в об'єкті. Об'єктом екотуризму є «дика» природа (первинні, незаймані діяльністю людини ландшафти), а сільського зеленого туризму – надбання культурно-історичної та господарської діяльності людини.

Другою відмінністю є те, що екотуризм передбачає заняття різними формами активної рекреації (піші прогулянки, велосипедний та водний спорт, збиральництво, рибальство) в природних ландшафтах без заподіяння шкоди довкіллю, а сільський зелений туризм – це тимчасове переміщення туристів у сільську місцевість з метою відпочинку та ознайомлення з місцевим способом життя, традиціями, звичаями. Спробуємо виокремити

сільський зелений туризм, агротуризм та екотуризм, установивши характерні риси кожного (табл. 1.1.3).

Таблиця 1.1.3

Спільні та відмінні особливості підходів туристичного продукту
«сільський зелений туризм», «агротуризмом» та «екотуризм» [9]

Складові комплексу	Сільський зелений туризм	Агротуризм	Екотуризм
1	2	3	4
Місце дислокації	Сільська територія	Сільська територія	Території природних парків, лісових та гірських масивів
Місце отримання послуг	Будинок сільського господаря	Ферма	Будинки лісників, палатки посеред дикої природи
Мета подорожі	Відпочинок від галасу міста, ознайомлення з культурою та місцевими традиціями	Допомога у веденні сільського господар-	Ознайомлення з живою природою та збереження довкілля
Мета надання послуг	Отримання доходів від надання послуг проживання, харчування та дозвілля	Допомога у веденні сільського господарства, отримання доходів від надання послуг проживання	Не залежить відволі і бажання
Законодавче регулювання	Частково регулюється Законом України «Про особисте селянське господарство»; відсутність спеціальних законодавчих актів та норм	Закон України «Про особисте селянське господарство»	Положення законодавства України щодо охорони довкілля
Стартовий капітал	Власний будинок господаря (агрооселя, агросадиба)	Фермерське господарство з окремим будинком для ночівлі	Не залежить відволі та бажання

Продовж табл 1.1.3

1	2	3	4
Орган регулювання та підпорядкування	ВНО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму»; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та локальні органи виконавчої влади	ВНО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму»; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, локальні органи виконавчої влади	ВНО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму» та Міністерство екології та природних ресурсів України

Отже, сільський зелений туризм – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий природний ландшафт. Сільській зелений туризм – це не тільки споглядання, але й активна участь у житті села.

У наступному підрозділі нами буду досліджено соціально-економічні чинники та передумови розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму.

1.2 Соціально-економічні чинники та передумови розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму

В умовах посилення світових інтеграційних процесів підприємства туристичної сфери та сільського зеленого туризму набувають особливого статусу та змісту. Туристичні підприємства несуть не тільки економічне функціональне навантаження, а саме: отримання прибутків, конкурентоспроможність на ринках, економічне зростання, але й соціальне та екологічне. Їх діяльність направлена на забезпечення відпочинку та відновлення сил людей, зайнятості населення; збереження природи; встановлення добросусідських відносин між народами й країнами.

У світовому масштабі сільський зелений туризм є перспективною, розвиненою, високоприбутковою галуззю економіки. Сільський зелений туризм як вид підприємницької діяльності має важливе значення для розвитку економіки нашої держави. В Україні підприємницька діяльність у сфері сільського зеленого туризму набирає все більшого розвитку. Визначальними факторами розвитку сільського зеленого туризму в Україні є: вигідне географічне положення; наявність різноманітних ландшафтів; сприятливі кліматичні умови; потужний природно-рекреаційний, культурно-історичний потенціал; значний наявний потенціал земельних та трудових ресурсів. Слід зазначити, що сільські території нашої держави мають багату культурно-історичну, етнографічну спадщину, значний природно-заповідний фонд, мальовничу природу, продовольчі ресурси.

На сьогодні цей вид туристичної діяльності функціонує винятково за рахунок особистої ініціативи сільського населення, виступаючи одним із засобів подолання бідності в сільській місцевості. З метою активізації підприємництва у сфері сільського зеленого туризму необхідна тісна співпраця сільського населення, громадських організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Розвиток сільського зеленого туризму й досі немає законодавчого закріплення, проте у Законі України «Про особисте селянське господарство» зазначено, що сільський зелений туризм – це специфічний різновид господарської діяльності у формі сільської гостинності, що являє собою надання послуг із забезпечення відпочинку міських жителів у приватних господарствах у сільській місцевості з використанням майна та трудових ресурсів членів особистого селянського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [62].

Згідно із Законом України «Про туризм» [68], виділяють дві групи осіб, котрі можуть здійснювати діяльність у сфері сільського зеленого туризму:

1) фізичні особи-підприємці, які реалізують самостійно розроблені туристичні продукти, включаючи розміщення, харчування, екскурсійні, розважальні послуги;

2) фізичні особи, які не реєструються як підприємці, але можуть надавати послуги з сільського зеленого туризму, тобто це категорія особистих селянських господарств, які здійснюють свою діяльність відповідно до Закону України «Про особисте селянське господарство» [62].

Виділяють такі основні форми сільського зеленого туризму:

– сільський туризм – відпочинковий різновид туризму, що відбувається в сільських садибах, де власник господарства надає послуги з розміщення та харчування; основна мета цього виду туризму – пасивний відпочинок і вивчення побуту селян [56];

– агротуризм – пізнавальний та відпочинковий вид туризму, що має на меті використання підсобних селянських чи фермерських господарств або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Агротуризм – явище містке, що включає ланцюжок «турист – господар – селянське господарство – село – природне середовище» [38];

– агроекотуризм – відпочинок у селянській родині, яка займається сільським господарством органічними (біологічними) методами (у господарствах, які мають відповідні сертифікати чи перебувають у процесі екологічного перепрофілювання) [37].

Завданням туристичного підприємництва на селі є не лише надання відповідних послуг, але й пошук ефективних шляхів підвищення рівня зайнятості сільського населення, його добробуту. Розвиток сільського зеленого туризму сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем сільських територій, активізації сільських громад та особистих домашніх господарств, використовуючи наявний капітал і перетворюючи його в ефективний фактор виробництва.

Розвиток підприємництва у сфері сільського зеленого туризму залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників (рис. 1.2.1).

Рис. 1.2.1 Чинники розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму [25]

Демографічний фактор передбачає вплив на розвиток сільського зеленого туризму населення, його віку, рівня освіти, міграції, що зумовлює

асортимент туристичних послуг у цій сфері. Створення туристичних підприємств сприяє покращенню демографічної ситуації в регіоні, так як створюються додаткові робочі місця, зменшується міграція населення. Туризм – це галузь економіки, тому розвиток сільського зеленого туризму сприяє збільшенню поступлення додаткових доходів, робочих місць, зменшення безробіття.

Економічний фактор, характеризує реальна купівельна спроможність населення, рівень цін, соціально-економічний розвитку та спеціалізація регіону, де надаються послуги сільського зеленого туризму.

Технологічне середовище, впливає на розвиток сільського зеленого туризму, шляхом прискорення розвитку науково-технічних досягнень, оновлення комп'ютерних технологій, продажу турпослуг у системі он-лайн, які визначають майбутні сприятливі можливості для суб'єктів господарювання у цій сфері.

Природне середовище території, де надають послуги сільського зеленого туризму відноситься до фактору впливу на розвиток цього виду туризму. Туристичний ринок сільського зеленого туризму представлений найбільш розвиненими областями, де популярними є гірський, лижний, мисливський, велосипедний, водний, екологічний, етнокультурний туризм тощо.

Політико–правовий фактор, як показав аналіз, пов'язаний з органами державної влади та контролю, нормативно–правовим законодавством, що регулює діяльність суб'єктів у сфері сільського зеленого туризму. Важливим фактором впливу на розвиток цього виду туризму є соціально-культурні фактори, змістом яких є ставлення людей до навколишнього природного середовища, їх індивідуальна культура, системи соціальних правил і духовних цінностей в суспільстві.

На підставі розгляду факторів впливу на розвиток сільського зеленого туризму та специфічність його послуг їх об'єднано їх у такі групи: зовнішні,

внутрішні та специфічні.

До зовнішніх факторів впливу віднесено такі: – демографічні – зайнятість; економічний розвиток; технологічні; екологічні; політико-правовий розвиток; соціально-культурні – культурна спадщина. До внутрішніх факторів впливу віднесено такі: адаптованість об'єкта сільського зеленого туризму до внутрішніх і зовнішніх змін; кваліфікований обслуговуючий персонал, інші матеріальні та фінансові ресурси; якість та асортимент пропонованих турпродуктів і турпослуг у сфері сільського зеленого туризму; відповідність ціни та якості послуг; рівень задоволення споживачів цими послугами; комунікаційні процеси в організації діяльності об'єктів сільського зеленого туризму; вартість кредитних ресурсів і можливості інвестиційно-інноваційного розвитку тощо [11].

Негативними чинниками впливу на розвиток підприємництва у сфері сільського зеленого туризму є: відсутність можливості навести туристу історичну довідку про певну сільську місцевість та давні місцеві традиції; низький рівень знань та досвіду в туристичній діяльності; соціальний бар'єр; недостатній рівень комфорту (побутові умови); нестабільний попит на туристичні послуги (сезонність); недовіра сільських жителів до туристів; висока конкурентність туристичних послуг; нестабільна соціально-економічна ситуація в країні; недосконала політика органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Розвиток сільського зеленого туризму в контексті сучасних пріоритетів розвитку сільських територій України має важливе соціально-економічне значення:

- 1) стимулювання розвитку селянських господарств;
- 2) активізація розвитку місцевої інфраструктури;
- 3) сприяння збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшення додаткових прибутків селян і відрахувань до місцевих бюджетів;
- 4) активізація місцевого ринку праці, підвищення зайнятості;

- 5) збереження етнокультурної самобутності українців і усіх громад етнічних меншин;
- 6) створення можливостей для повноцінного змістовного відпочинку незаможної верстви людей;
- 7) позитивний вплив на підвищення культурного рівня й екологічної свідомості мешканців села.

Сільський зелений туризм є одним із пріоритетних напрямів відродження сільських територій України та забезпечення їх сталого розвитку, оскільки його становлення та функціонування сприяють системному вирішенню соціальних, економічних та екологічних проблем (рис. 1.2.2).

Проблеми розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні можна сформулювати у наступні блоки:

- інституційний (відсутність нормативно-законодавчої бази, що регулює туристичну галузь; відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб сільського туризму);
- організаційний (недостатній рівень рекламно-інформаційного забезпечення; незнання власниками агроосель іноземних мов; нерозвинена система просування турпродуктів на внутрішньому і зовнішньому туристичних ринках);
- фінансовий (недостатній рівень державної підтримки; незначний обсяг інвестицій в туристичну галузь);
- економічний (економічна нестабільність; відсутність досвіду підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму; відсутність кредитного та тарифного регулювання);
- соціальний (недостатній рівень кадрового забезпечення; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури в сільській місцевості);
- політичний (політична нестабільність).

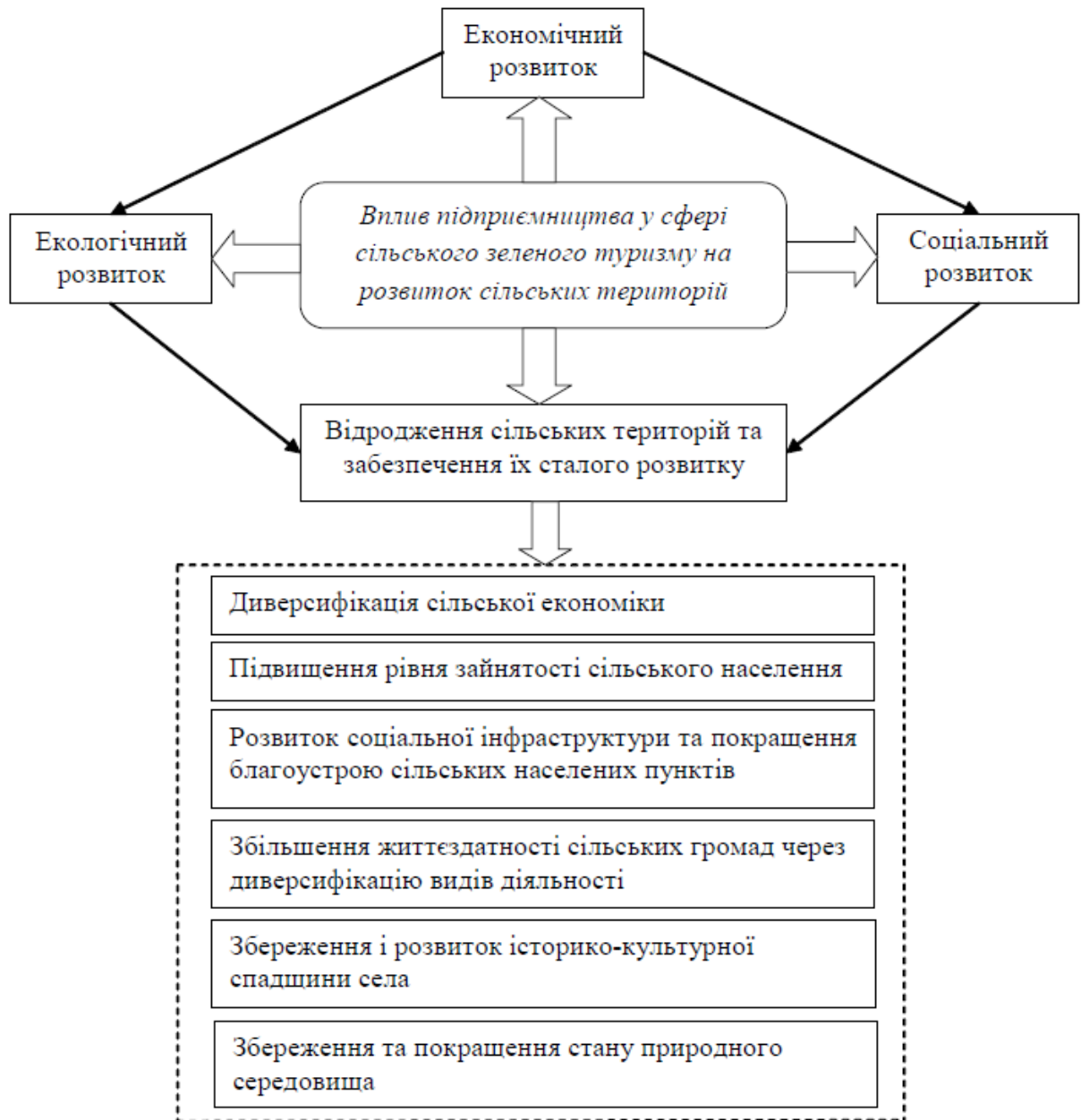

Рис. 1.2.2 Модель розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму [25]

Світова практика свідчить, що туристична сфера діяльності відіграє надзвичайно важливу роль на селі та розглядається як невід’ємна складова комплексного соціально-економічного розвитку сільської місцевості, виступаючи одним із перспективних напрямів структурної перебудови сільської економіки.

Позитивний вплив сільського туризму на вирішення соціально-

економічних проблем села полягає у розширенні сфери зайнятості сільського населення, не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування та сприяння розвитку сільських територій, а також стимулюванні розвитку сфери послуг: транспорту, будівництва, зв'язку, торгівлі, служби побуту, готельно-ресторанного господарства, відпочинково-розважальних та інших закладів на селі. Саме тому розвиток підприємств сільського зеленого туризму можна розглядати як стратегічну соціально-економічну програму забезпечення ефективного функціонування об'єднаних територіальних громад.

Державна підтримка розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму сприятиме досягненню не лише економічних, але й екологічних, соціальних та культурних цілей, зокрема:

- збереження, відтворення та розвиток архітектурної, етнічної, історико-культурної спадщини сільських територій;
- відродження національних культурно-мистецьких традицій і промислів;
- пізнавально-освітня діяльність;
- диверсифікація економічної діяльності;
- вирішення екологічних проблем, раціональне використання та збереження природних ресурсів;
- сприяння зростанню доходів сільських громад, підвищення рівня зайнятості сільського населення та зменшення їх міграцій;
- розвиток малого підприємництва у сільській місцевості;
- активізація розвитку соціальної сфери в сільських населених пунктах;
- покращення інфраструктури та благоустрою сільських населених пунктів тощо.

Попри перешкод, підприємництво у сфері сільського зеленого туризму в Україні має суттєвий потенціал і перспективи. Розвиток підприємництва в

цій галузі може стати вагомим джерелом доходів сільського населення, грошових надходжень до місцевих бюджетів та перетворитися на потужний сектор економіки сільських територій в туристичній індустрії нашої держави.

Слід зазначити, що розвиток підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні дедалі активніше перетворюється в конкурентоспроможний вид економічної діяльності і здійснюється за такими напрямками:

- організація туристичних сільських агросадиб;
- оренда житла в екологічно чистій сільській місцевості; надання послуг з харчування, транспортування, екскурсій, прокату обладнання;
- виробництво і продаж сувенірів та іншої продукції; знайомство з традиційними промислами, ремеслами, побутом, участь у них; участь у подієвому, спортивному туризмі, інших заходах.

Успішного розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму можна досягнути насамперед шляхом впровадження заходів ефективної його підтримки на державному та регіональному рівнях, зокрема:

- створення сприятливого правового середовища для розвитку сільського туризму;
- створення ефективної системи забезпечення якості послуг, яка базуватиметься на потребах споживача, гарантуватиме базові стандарти, включатиме критерії захисту навколишнього природного середовища тощо;
- формування стимулюючих та заохочувальних механізмів;
- економічна підтримка розвитку сільського туризму шляхом залучення інвестицій, пільгового кредитування власників садиб для модернізації осель, підвищення кваліфікації, рекламування діяльності тощо;
- пошук додаткових можливостей для підвищення знань сільського населення та поширення інформації щодо відпочинку в українському селі та про історичні, природні, етнографічні особливості України [25].

Сучасна ситуація на селі, виходячи із соціально-економічних

показників рівня добробуту сільського населення, є досить критичною. Пов'язано це, головним чином, із низьким рівнем ефективності сільського господарства, яке до останнього часу залишається основним джерелом доходів жителів села. Тому на порядку денному стоїть проблема диверсифікації підприємницької діяльності на селі з метою збільшення доходів сільського населення. Одним із таких напрямів цілком може бути розвиток агротуризму, про що свідчить практика більшості країн світу, де він набув широкого розвитку. На карті сільського зеленого туризму в Україні простежується тенденція тяжіння туристичних потоків до зон та маршрутів з найбільш цінними елементами екологічного каркасу України – чистих річок, озер, лісових масивів, а також до архітектурних комплексів малих міст та сіл. На сьогодні основними районами сільського зеленого агротуризму в Україні є Крим та Карпати. Особливо інтенсивно він розвивається в Карпатському регіоні – Івано-Франківській, Закарпатській і Львівській областях. Туристсько-рекреаційні фактори є найважливішими для формування туристичних потоків, оскільки саме вони створюють її неповторність і привабливість для туристів. Тому приплив туристів до певного туристичного регіону підвищується за наявності більшої кількості природно-рекреаційних об'єктів. Поганий природно-екологічний стан, слабка реклама та політична нестабільність у регіоні можуть негативно впливати на приїзд туристів, незважаючи на наявність рекреаційних ресурсів. Виходячи з цього, заслуговують на увагу особливості Закарпатської області, які формують передумови для розвитку туристично-рекреаційної галузі. Є цілий перелік чинників, найбільш важливими серед яких слід зазначити наявність різноманітних природних рекреаційних ресурсів, помірні кліматичні умови, відносно чисте навколишнє середовище, багаті історично-культурні ресурси, наявність відповідної інфраструктури, надлишок людських ресурсів. Проте не кожний регіон в області, село чи будинок однаково придатні для прийому гостей. Вирішуючи можливість започаткування підприємницької діяльності в

даній галузі, потрібно усвідомлювати слабкі і сильні сторони вже наявної агротуристичної пропозиції [10].

Сільське населення здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як: облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсоводом; єгерська діяльність (полювання, рибальство); прокат туристичного спорядження; послуги приймання туристів; кулінарні послуги; підготовка культурних програм; народні промисли; виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів; реалізація туристам ягід та грибів [40]. Проте не варто робити ставку на дохідність від даної сфери обслуговування як «основну» для приватного підприємця, адже агротуризм часто низькооплачуваний і має чітко виражений сезонний характер. Таким чином, існують проблеми сезонної зайнятості працездатного населення регіону й відсутності мотивації до якісного сервісу через невисокі доходи. Агротуризм може бути одним із важливих доходів у загальному бюджетному фонді села, за умови посилення ролі держави у процесі відтворення в системі туризму. Спеціально уповноважені органи можуть здійснювати активну політику залучення і привернення уваги потенційних клієнтів, а також, здійснювати на мотивованій основі підтримку приватного турпідприємця на селі (мікрокредитування, сприяння інноваційним нововведенням, раціоналізаторським ідеям, підтримці суспільних ініціатив тощо). Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері але й в сфері обслуговування. Варто відмітити, що у рекреаційній галузі зайнятість має двоякий характер, оскільки багато робочих місць є сезонними або з неповним робочим днем. Оскільки, це явище з точки зору якості робочих місць є негативним, то зайнятість у

туристичній галузі характеризується великою кількістю працівників з неповним робочим днем, а тому значні кошти спрямовуються на створення передумов для продовження сезонного періоду та розширення зайнятості до цілорічної. У випадку ж сільського зеленого агротуризму дана проблема не настільки актуальна оскільки сільський господар диверсифікує джерела фінансових надходжень і продовжує жити звичайним сільськогосподарським життям (в даному випадку мова не йде про власників сільських садиб, що мають спеціалізовану орієнтацію на туристів і являються міні-турбазами відпочинку). Якщо розглядати середньостатистичну сільську родину з наявним у неї житловим фондом, яка теоретично може приймати поселенців-туристів, то проблема сезонності в туристично-рекреаційній сфері впливатиме на життя селянина опосередковано а не в прямій залежності, як для спеціалізованих туристичних баз відпочинку. При певному нагромадженні числа відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших. Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків.

С. Г. Нездоймінов у своїй монографії зобразив умови розвитку сільського зеленого агротуризму наступним чином (рис. 1.2.3).

Наведені складові компоненти умов розвитку тісно переплітаються з визначеними параметрами якості надання туристичних послуг:

- комфортність надання послуги – індивідуальний підхід, що сприяє реалізації очікувань конкретних споживачів;
- надійність – послідовність, своєчасність та точність виконання, фінансових, сервісних, технологічних процесів та процедур, пов'язаних з наданням та споживанням послуги;
- безпека – відсутність ризику надання фізичної та моральної шкоди споживачам;

Рис. 1.2.3 Умови розвитку сільського туризму в регіоні [44]

- доступність – можливість надання послуги споживачам в зручний їм час та місті;
- закінченість – комплексність послуги, її завершеність, професіоналізм надання послуг;
- відповідальність – гарантії повного та обов’язкового виконання послуги [10].

Перелічені умови якості та компоненти розвитку наведені в таблиці безпосередньо роблять вплив на формування зацікавленості споживачем туристичними послугами, наявними в тому чи іншому регіоні.

Ще однією важливою організаційною відмінністю сільського агротуризму є те, що туристичні послуги надають особи різних професій (сільськогосподарські робітники, працівники сфери побутового обслуговування, вчителі тощо), які постійно проживають у сільській місцевості. Основним суб’єктом туристичної діяльності у забезпеченні

відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає туристові житло, забезпечує харчування екологічно чистими продуктами, переважно виробленими у домогосподарстві, допомагає організувати дозвілля, забезпечує безпеку відпочинку тощо. Кожна родина, що працює у сфері сільського туризму є міні-туроператором, оскільки формує власний продукт. Для того, щоб привабити туристів необхідно подбати про змістовне дозвілля відпочиваючих. Господар повинен мати кілька варіантів організації дозвілля відпочиваючих, бути готовим показати своє господарство, розповісти про особливості його ведення, розповісти про своє село, край, його географію, історію, пам'ятки, звичаї тощо, надати необхідний інвентар, виконувати роль провідника й екскурсовода [40]. Розвиток сільського зеленого туризму та його видів спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл в цілому; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. На перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць і т.д. [44].

Отже, сільський зелений туризм – це безперервний суспільний процес, який розвивається як у часі, так і в просторі. При оцінці впливу багатьох чинників на розвиток даного виду туризму необхідно враховувати вплив сприятливих чинників і здійснювати низку заходів з метою зменшити, або не допустити впливу несприятливих чинників.

У наступному підрозділі нами буду досліджено принципи організації діяльності садиби сільського зеленого туризму.

1.3 Особливості організації діяльності садиби сільського зеленого туризму

Конституція України проголошує і гарантує вільне використання кожним громадянином своїх здібностей і майна для заняття підприємницькою чи іншою, не забороненою законом, економічною діяльністю.

Таким чином, власник житла після проходження процедури його реєстрації як індивідуального підприємця може розпочинати свою незалежну економічну діяльність із розміщення гостей.

Індивідуальному підприємцеві доцільно почати свій бізнес з пошуку спілки власників садиб (в Україні провідна організація – Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму) або асоціації туроператорів (якщо такі існують за місцем його проживання), яким він може запропонувати свої послуги із розміщення гостей. Якщо така асоціація існує за місцем проживання власника садиби, то краще відразу звернутися до неї з проханням про включення нової садиби в базу даних або мережу садиб сільського зеленого туризму. Включення в мережу садиби припускає укладання двостороннього договору між власником Гостинної садиби і спілкою або туроператором. У цьому договорі визначаються зобов'язання сторін із обслуговування гостей. До зобов'язань власника садиби звичайно відносяться надання житла, що відповідає визначеним санітарно-гігієнічним нормам, вимогам безпеки та інших спеціальних нормативів, які докладно викладаються в подальших розділах посібника. До зобов'язань туроператора відносяться Гарантії вчасно подати заявку на проживання клієнта, оплатити за послугу в обговорений термін (до заселення клієнта чи після), проводити необхідну рекламну кампанію й інші зобов'язання.

Ефективність садиби сільського зеленого туризму прямо пов'язана з визначеними соціально-економічними умовами, розвиненістю

інфраструктури і привабливістю населеного пункту і дестинації, відвідуваних різними категоріями туристів і бізнесменів. Наприклад, село-курорт має набагато більший потенціал привабливості для мандрівників, ніж невелике село, розташоване вдалині від транспортних магістралей. З іншого боку, якщо це село до того ж виявляється єдиним, розташованим поблизу унікальних природних визначних пам'яток, куди прагнуть потрапити деякі категорії туристів, то попит на послуги розміщення садиби сільського зеленого туризму в ньому завжди буде значним. Вагомим фактором для розвитку садиби є також і наявність у населеному пункті готелів, пансіонатів, туристичних баз, їхній стан і місце розташування.

Велику роль при залученні туристів і бізнесменів до садиби відіграють ціни на пропоновані послуги. Якщо ціна за проживання у вашій садибі буде конкурентноздатною в порівнянні з іншими пропозиціями, а якість послуг відповідатиме запитам клієнтів, то немає ніяких підстав вважати, що пропоновані послуги не будуть користуватися попитом. Часто визначальним фактором попиту на розміщення у садиби є наявність або відсутність готелів у даному населеному пункті і рівень цін за проживання в них. Якщо витрати власника садиби на надання послуг з проживання і харчування значно нижчі цін, пропонованих місцевими готелями, то можна сміло братися за організацію цього виду бізнесу.

Майже в будь-якому населеному пункті економічно активного регіону завжди вимагаються послуги з розміщення гостей – відрядників, туристів і інших відвідувачів. Подвійно потрібними виявляються такі послуги, якщо в населеному пункті немає готелів і єдина надія в приїжджого на розміщення на нічліг залишається тільки на власників садиби сільського зеленого туризму. У такому випадку власники садиб виявляються в даному населеному пункті свого роду монополістами на надання готельних послуг і тут дуже важливо дотримуватися цінової пропорції між якістю послуг, що надаються, і їхньою ціною. При цьому бажано, щоб власників садиби було

більше і клієнтові було з чого вибирати, не підпадаючи під диктат одного найбільш наполегливого власника садиби. У будь-якому випадку, навіть за наявності у власників садиби спільної домовленості про єдину монопольну ціну, невідповідність ціни і якості послуг необхідним параметрам в остаточному підсумку призведе до зниження попиту і привабливості туристської дестинації [16].

Законом України «Про підприємництво» [64] визначено, що підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.

Згідно із цим Законом суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути громадяни України, інших держав, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності за винятком:

- військовослужбовців;
- посадових осіб органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного нотаріату;
- посадових осіб органів державної влади й управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств;
- осіб, яким суд заборонив займатися певною діяльністю (не можуть бути зареєстровані як громадяни-підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду);
- осіб, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини.

Громадяни-підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Крім цього, суб'єкти підприємницької діяльності мають право

відкривати свої філії (відділення), представництва без створення юридичної особи. Відкриття зазначених підрозділів не потребує їх державної реєстрації.

Особливості регулювання окремих видів підприємництва встановлюються законодавством України.

Якщо ви вирішили розпочати підприємницьку діяльність, то для отримання статусу суб'єкта підприємницької діяльності без створення юридичної особи перш за все Вам необхідно зробити таке:

- отримати ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб;
- зареєструватися в органах державної реєстрації;
- стати на облік в податковій інспекції.

Як і де ви можете отримати ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб?

Для отримання ідентифікаційного номера Вам необхідно звернутися до державної податкової інспекції за місцем проживання і заповнити анкету (форму №1-ДР). Після цього в двотижневий термін Вам присвоюється ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб і безкоштовно видається довідка про присвоєння номера.

Цей номер потрібний для використання при виплаті доходів, з яких утримуються податки, укладанні цивільно-правових угод, відкритті рахунків в установах банків, отриманні пенсій через установи банку тощо.

Під час реєстрації в Державному реєстрі до облікової картки фізичної особи-платника податків та інших обов'язкових платежів вносяться такі дані:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові;
- 2) дата народження;
- 3) місце народження (країна, область, район, населений пункт);
- 4) місце проживання;
- 5) місце основної роботи;
- 6) види сплачуваних податків та інших обов'язкових платежів.

Також Вам необхідно знати, що згідно із Законом України «Про Державний реєстр фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів» [59] громадяни-підприємці зобов'язані подавати до державної податкової інспекції за місцем проживання відомості про зміну даних, поданих раніше до Державного реєстру, протягом місяця з дня виникнення таких змін.

При цьому слід підкреслити, що фізичні особи-платники податків та інших обов'язкових платежів, які не подали інформацію для занесення до Державного реєстру або подали її у перекрученому вигляді, притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством України.

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться у виконавчому комітеті міської ради або в районній державній адміністрації за місцем проживання громадянина. Місцем знаходження підприємця-громадянина вважається зареєстроване в установленому порядку постійне або тимчасове місце його проживання.

До органу державної реєстрації необхідно подати такі документи:

- 1) реєстраційну картку, яка є одночасно заявою про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
- 2) дві фотокартки;
- 3) довідку (чи її копію) про отримання ідентифікаційного номера;
- 4) документ, що підтверджує сплату реєстраційного збору;
- 5) документ, що посвідчує особу громадянина.

Після того, як вами будуть зібрані всі перелічені вище документи, орган державної реєстрації формує реєстраційну справу та повідомить Вас про це листом.

Протягом 1-5 робочих днів дані вашої реєстраційної картки вносяться органом державної реєстрації до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності і після цього Вам видається оригінал свідоцтва про державну реєстрацію з трьома копіями із зазначенням вашого ідентифікаційного

номера.

Протягом п'яти днів з дня реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності орган державної реєстрації повідомляє про це державну податкову інспекцію та установу Пенсійного фонду за місцем проживання фізичної особи.

Після отримання свідоцтва про державну реєстрацію необхідно стаття на облік в органах державної податкової служби протягом п'яти днів особисто подати до державної податкової Інспекції такі документи:

- 1) заяву за формою №5-ОПП;
- 2) копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
- 3) документ, що посвідчує особу (паспорт).

Суб'єктові підприємницької діяльності – фізичній особі необхідно знати, що отримане Свідоцтво про державну реєстрацію є підставою для відкриття розрахункового та інших рахунків в установах банків, а також виготовлення печаток і штампів. Також необхідно знати, що здійснення підприємницької діяльності можливе і без печаток та штампів.

Як приватний підприємець ви можете відкрити розрахунковий рахунок в установі банку як у національній, так і в іноземній валюті. Крім того, навіть просто наявність банківського рахунку є позитивним фактором, який може позитивно вплинути на рішення туриста приїхати до Вас на відпочинок. Потенційний турист, навіть у тому випадку, коли надає перевагу розрахунку з вами готівкою, Знаючи про саме існування розрахункового рахунку в банківській установі, починає більше довіряти Вам як діловій людині, яка серйозно займається своєю справою. Тому, якщо ви не зорієнтовані на випадкових або просто проїжджих клієнтів (будинки у дуже зручному та легкодоступному місці або біля самої траси), рахунок бажано все-таки відкрити.

Особливості здійснення підприємницької діяльності без створення

юридичної особи пов'язані з різними формами оподаткування та ведення обліку доходів і витрат, і тому питання оподаткування приватних підприємців останнім часом набувають усе більшої актуальності.

На даний час в Україні є три способи оподаткування приватних підприємців: традиційна система, оподаткування за фіксованим податком та спрощена.

Наразі спрощеною системою оподаткування, користується переважна більшість приватних підприємців, що провадять свою діяльність із прийому гостей у власних садибах, тобто надають послуги гостинності.

Якщо ви провадили підприємницьку діяльність раніше і в інших сферах та на іншій системі оподаткування, то для Вас можуть існувати такі обмеження при переході на сплату єдиного податку:

- кількість осіб, що перебувають у трудових відносинах з підприємцем, включаючи членів його сім'ї, протягом року не повинна перевищувати 10 осіб одночасно;
- обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за звітний рік не повинен перевищувати 500 тис. грн;
- приватний підприємець не повинен торгувати лікєро-горілочаними, тютюновими виробами і паливно-мастильними матеріалами.

Єдиний податок приватними підприємцями може сплачуватися завчасно за весь квартал або за місяць. У разі щомісячної сплати єдиного податку вона здійснюється не пізніше 20 числа місяця, що настає за тим, в якому здійснювалася попередня сплата єдиного податку.

Ставши платником єдиного податку, приватний підприємець звільняється від сплати ряду обов'язкових податків і зборів, зокрема:

- податку на додану вартість;
- прибуткового податку;
- плати (податку) за землю;
- збору на обов'язкове соціальне страхування;

- збору до Пенсійного фонду;
- внесків до Державного фонду сприяння зайнятості населення;
- збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- плати за патенти [16].

Податок на додану вартість, приватні підприємці, котрі сплачують єдиний податок, не є платниками ПДВ. Якщо приватний підприємець – платник єдиного податку приймає рішення бути платником податку на додану вартість, на нього поширюється дія Закону про ПДВ. Реєстрація суб'єкта підприємництва платником податку на додану вартість здійснюється відповідно до Положення про Реєстр платників ПДВ.

Плата (податок) за землю не сплачується платником єдиного податку тільки за земельні ділянки, які використовуються ним для здійснення підприємницької діяльності, зазначеної у Свідоцтві. При цьому слід мати на увазі таке. Законом України «Про плату за землю» [65] визначено, що плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати. Власники землі та землекористувачі, крім орендарів, сплачують земельний податок.

За земельні ділянки, надані в оренду, справляється орендна плата. Розмір, умови і терміни внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою сторін у договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем. Тому від сплати орендної плати за землю платники єдиного податку не звільняються.

Однією з найбільших переваг спрощеної системи оподаткування є можливість для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб при продажу товарів (крім підакцизних), наданні послуг при розрахунках із споживачами не застосовувати реєстратори розрахункових операцій.

Що ж до звільнення від податку на доходи фізичних осіб, то воно поширюється тільки на доходи самого підприємця. Платник єдиного податку

не звільняється від обов'язку нарахування, утримання та перерахування до бюджету прибуткового податку з громадян із доходів, які виплачуються найманим працівникам.

Облік доходів і витрат платника єдиного податку. Платник єдиного податку не звільняється від обов'язкового ведення обліку доходів та витрат, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності. Для визначення результатів власної підприємницької діяльності на підставі хронологічного відображення здійснених господарських і фінансових операцій платник єдиного податку веде Книгу обліку доходів і витрат згідно з додатком № 10 Інструкції про прибутковий податок з громадян. При цьому обов'язковому заповненню підлягають лише графи «період обліку», «витрати на виробництво», «сума виручки (доходу)», «чистий доход».

Протягом року для платника єдиного податку встановлюються звітні періоди, що дорівнюють кварталу. Звіт подається особисто платником єдиного податку або надсилається поштою до органу державної податкової служби за місцем державної реєстрації його як суб'єкта підприємницької діяльності. При особистому поданні звіту датою подання вважається дата реєстрації його в органі державної податкової служби, а при надсиланні звіту поштою – дата відправки на штампі відділення зв'язку.

Які види господарської діяльності вибрати? Це питання постане перед вами тоді, коли Вам запропонують вписати їх у Свідоцтво. У кожному районі можуть бути визначені свої ставки єдиного податку. Готового рецепту на цей час не існує. На думку фахівців, доцільно записати такі види: здавання в найм (піднайм) житла; посередницька діяльність; послуги; роздрібна торгівля тощо [16].

У наступному розділі нами буде досліджено стан розвитку підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму в Україні та світі.

РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Дослідження організації підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму в світі

Класичну європейську традицію та цінності сільського відпочинку підтримувала Велика Британія. Ставлення нації до її сільської спадщини оголошується в місії Британської національної організації сільського туризму, в якій сказано: «Наша сільськогосподарська спадщина допомогла створити британську сільську місцевість, як ви бачите її сьогодні, з усією її різноманітністю, і чудові пейзажі, наші сільські будинки зберегли кращі архітектурні традиції, від респектабельних будівель, а не солом'яних будинків».

Наприкінці 90-х років XX століття усі національні організації сільського туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського і сільського туризму (European Federation for Farm and Village Tourism) або скорочено «EuroGites». Основні цілі цієї організації: сприяння розвитку сільського зеленого туризму та цільове інвестування проектів розвитку сільського туризму. Особливості організації сільського зеленого туризму різних країн надані на рис. 2.1.1.

Сучасна система регіональної організації туризму Великобританії виникла в 1969 році з прийняттям Закону про розвиток туризму. Англійський туризм має всесезонний характер: дуже популярно проводити у цій країні не тільки літні канікули, а ще й зустрічати Різдво. У Великобританії існує Національна організація сільського туризму та агротуризму, яка забезпечує акредитацію осель. Популярність сільського туризму спонукала англійських

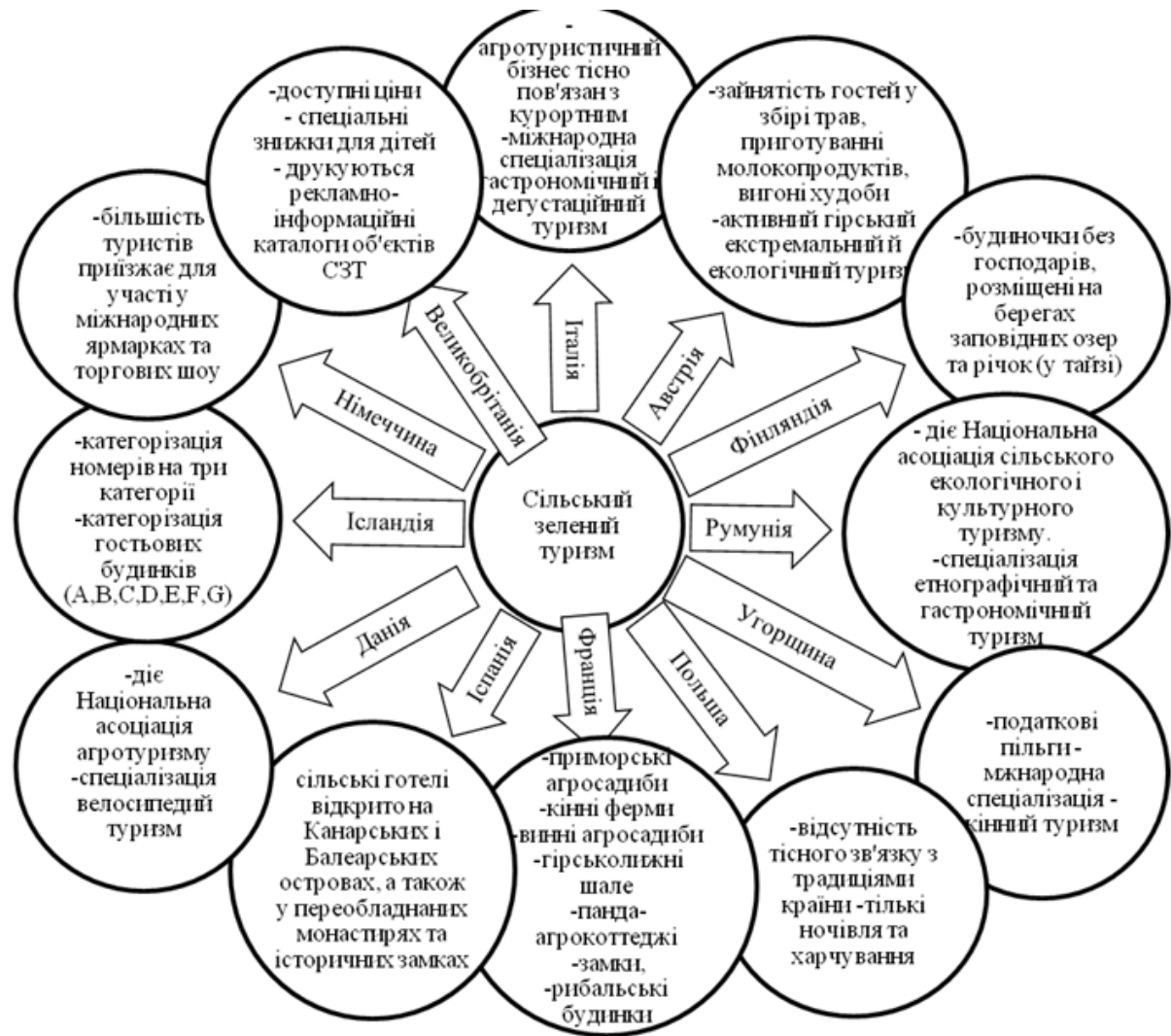

Рис. 2.1.1 Особливості організації сільського зеленого туризму у різних країнах світу [76]

фермерів до об'єднання з метою пропозиції більш різноманітних послуг в своїх будинках. Наприклад, у південно-західній Англії реставрують старі ферми, які користуються успіхом у туристів, де підвищений рівень комфортності поєднується з частково збереженим старим меблюванням [94].

Щорічно в Англії у кількості 50 тис. примірників друкуються рекламні та інформаційні каталоги сільських зелених туристичних об'єктів із сертифікованими характеристиками спектра їх послуг. Кожен з них відкривається вибором рекламних слоганів, які розкривають різноманітність сільського туризму у Великобританії.

Розвиток сільського туризму в Англії підпорядкований Міністерству сільського господарства ADAS. Це агентство надає консультаційні послуги в галузі сільського господарства та виробництва товарів народного споживання. Робота агентства фінансується структурованим фондом, на який припадає 70 % Європейського фонду регіонального розвитку, 15 % Європейського соціального фонду та 15 % гарантійного фонду. За якістю наданих послуг наглядають місцеві групи, перевірка здійснюється представниками туристичних рад, які складаються з обраних директорів місцевих груп.

Членство в місцевій групі та бюро надає можливість брати участь у щорічному національному каталозі, який продається по всій країні в Туристичному інформаційному центрі, яких в Англії 600. Маркування будівель відбувається шляхом надання їм певної кількості «корони».

За масштабами розвитку сільського туризму у Великобританії намагаються не відставати від східних сусідів – Данії та країн Скандинавії.

У Данії Національна асоціація аграрного туризму (Національна асоціація агротуризму) була заснована відносно недавно – у 1988 році (за матеріальної підтримки Союзу данських фермерів). В даний час об'єднання має 209 членів з 1268 ліжками / місцями в сільській місцевості.

У Фінляндії нині найбільш затребуваними гостями є будинки без власників, розташовані в тайзі на берегах захищених озер і річки. Умови оренди цих лісових будинків дають право на їх повне використання (меблі, посуд, білизна, електроенергія, дрова), використання сауни або моторного човна. Більшість будинків мають телевізор (4-5-зіркові будинки обладнані сучасною побутовою технікою). Умови оренди включають ліцензію для спортивної риболовлі через сайт www.lomarengas.fi.

Сільський туризм в Ісландії – це ланцюг з близько 140 агроосель з чотирма тисячами ліжок по всій країні. Існує Асоціація сільського туризму, фермери якої пропонують послуги туристам у своїх будинках, гостьових

будинках, котеджах. Асоціація була заснована в 1980 році. Ісландські ферми не тільки надають послуги поселення, але й мають можливість придбати всі послуги та вибрати будь-яку діяльність та розважальні заходи, які можна знайти в Ісландії. У пакеті послуг агротуризму в Ісландії – розваги на будь-який смак. Передбачається проживання по всій країні в затишних будинках, котеджах і фермах, доброзичливе та якісне обслуговування, місцеве харчування, місцеве сільське господарство. Серед природної діяльності під девізом «дивись і вивчай» пропонують: спостерігати місцеві колонії рідкісних птахів, а також за китами, фотографувати, походи, досліджувати геологію і флору Ісландії. Серед культурних пам'яток під девізом «візит і знайомство» пропонують: відвідування господарств, екологічних будинків, музеїв, вивчення ісландської кухні та кулінарії, нічного життя. Серед розваг для активного відпочинку пропонуються: поїздки на джипі 4x4, рафтинг, катання на конях, сніговий атракціон, риболовля, їзда на велосипеді, гольф.

Ісландські медові будинки поділяються на:

1. Ферми (заміські будинки) – туристи перебувають у будинку як гості, номери прості, але затишні, а деякі з них можуть мати окремі ванні кімнати.
2. Ферми для гостей – вони можуть бути як окремим будинком, так і відокремленими від частини будинку власника. У кожному номері є власна ванна кімната та інші послуги.
3. Котеджі – всі вони мають власну кухню, посуд, пухові ковдри, але гості орендують постільну білизну. В Естонії експерти дійшли висновку, що сільський туризм пропонує найкращі перспективи для естонського села як нового виду економічної діяльності. Вони запропонували створити централізовану, єдину, професійну та автономну організацію для ретельного та успішного просування продукції сільського туризму в Естонії як усередині країни, так і за її межами. У січні 2000 року 19 підприємців створили некомерційну естонську організацію сільського туризму (ЕКО). Члени ОЕС отримують послуги з навчання, консультацій та маркетингу. Сьогодні ЕКО

має 266 членів з усієї Естонії, 210 з яких надають послуги розміщення туристів, що становить 30 % таких підприємств в Естонії.

У Західній Європі, де розміщення в готелі є відносно дорогим, поширені недорогі пансіонати та будинки для гостей, які користуються популярністю у подорожуючих молоді та ділових людей. У багатьох європейських країнах V & V відіграє ключову роль у розширенні розміщення готелів у великих спортивних та культурних заходах. Наприклад, було встановлено, що понад 60% любителів футболу в Західній Європі розміщуються в недорогих приватних пансіонатах. Розвинена транспортна інфраструктура країн Західної Європи та умови Шенгенської угоди (безвізовий режим в'їзду-виїзду до Європейського Союзу) дозволяють значній кількості європейських футбольних уболівальників вільно подорожувати з однієї країни до іншої. Крім того, в Європі більше 70% туристів під час подорожей розміщуються не в готельних комплексах, а просто у приватних садибах [46].

У впровадженні сільського туризму як складової міжнародного туризму пріоритетними є Франція та Швейцарія.

Сільський туризм Франції представлений Національною організацією відпочинку та зеленим туризмом (Maison des Gites de France et du du TourismeVert). Ця організація пропонує агрожитло на будь-який смак і тип відпочинку, сертифіковане за високими національними стандартами обслуговування. Загалом агропідприємства у Франції виглядають набагато зручніше, ніж будинки Північної Європи, з особливим національним шармом і багатими гастрономічними традиціями.

У Франції паралельно реалізуються різні концепції агротуризму: приморське сільське житло; кінні ферми; винна аграрна нерухомість; гірськолижні курорти; пандо-еко-котеджі в національних парках; замки на селі; рибальські будинки.

Альтернативою є так звані «курортні поселення», що виникають у

ландшафтах з мальовничою природою (в (або поблизу) національних і регіональних ландшафтних парках. У Франції існує спеціальна інвестиційна програма «Goste de France program, chalets-loisirs» для розвитку інфраструктури «курортних поселень»; ці селища складаються з 3-25 дерев'яних шале, розрахованих на 4-6 гостей.

Крім того, з метою сприяння агро-екотуризму створена мережа так званих «національних» природних парків у Франції «Panda-hotel» (Panda-Gotes), які сертифіковані WWF і відповідають наступним вимогам:

- вписатися в природний ландшафт і мати помірний рівень сервісу, що не вимагає значних ресурсів;
- дотримуватися охорони навколишнього середовища (використання екотехнологій);
- запропонувати гостям програми підтримки екотуризму, біноклі, довідники, ідентифікатори фауни, топ-карти з екотуристичними маршрутами, брошури з екотуризму тощо.

Відповідно до домовленості між власниками «панди-готелів» та WWF Франції вчені та експерти організації проводять регулярні перевірки цієї категорії закладів про приведення у відповідність до їхніх правил екологічного режиму.

Селянин сплачує членські внески, а також за інспекцію, щоб класифікувати свою сім'ю (житло / кімнати / послуги). Кімнати, які були класифіковані, позначені еталонною таблицею і отримали знак якості – від одного до чотирьох вух. Тільки після визначення стандарту пропозиція розміщується в національному і міжнародному щорічнику, поширюється по всій Франції. Місцеве самоврядування може призначити субсидію для створення одного місця проживання в розмірі 10 % від загальної необхідної кількості (до 20 % в регіоні річки Луари), якщо об'єкт відповідає вимогам Європейського Союзу, він отримує додаткові кошти 30% необхідної суми, при цьому передбачається 12-денне навчання. Існує також ряд спеціальних

програм, які допомагають розвивати сільський туризм через створення інфраструктури, часто ці програми об'єднують кілька сільських рад. Також підтримується реалізація проектів на території національних парків, які, наприклад, передбачають перетворення сільських будинків у використовувані для туристичних цілей, проведення семінарів з ремесел або створення екомузеїв, точок продажу місцевої продукції. Для сприяння розвитку сільського туризму пропонуються найсучасніші технічні засоби, функціонує централізована система бронювання. Французи підкреслюють особливий характер сільського туризму.

Селяни в Німеччині поділяються на такі категорії:

1. «Відпочинок в сільському дворі» – повинен мати сільське господарство, пропонувати ознайомлення з тваринами і сільським способом життя.
2. «Туризм у сільському господарстві» – без сільського дворику з тваринами, але має природу дружнього середовища.
3. «Сільські пансіонати» – поділяються на категорії, які використовуються для готелів.

У пропозиціях сільського туризму виділяється кілька категорій:

- 1 – розміщення з можливістю верхової їзди,
- 2 – місце для дітей,
- 3 – селища для відпочинку,
- 4 – кемпінги у дворі.

У системі категоризації існують вимоги, які повинні бути виконані беззаперечно, але є вимоги, які виконуються необов'язково і які, по суті, дозволяють визначити категорію. Членські внески поповнюють бюджети місцевого сільського туризму, членами якого є 8 % селян, які надають туристичні послуги.

Найбільш популярними для відпочинку зараз є не кімнати в сільських будинках, а індивідуальні будинки (бунгало), де гості проживають окремо від

власників. З'являються нові послуги та форми сільського туризму, наприклад відпочинок для дітей, які прибувають без батьків, або індивідуальні будинки та послуги для осіб з інвалідністю (<https://handbookgermany.de/en/rights-laws/special-needs.html>) – тобто пропозиція сільського туризму надзвичайно різноманітна, що також пояснюється великою конкуренцією (рис. 3.13).

Цікавий досвід сільського туризму в Австрії. Особливістю відпочинку в австрійських Альпах є безпосереднє залучення гостей до традиційного господарства: велика рогата худоба на альпійських луках, молочні продукти, лісові ягоди і т.д., а також різні програми активного гірського, екстремального та екологічного туризму.

Фермери, які надають послуги сільським господарствам, є членами Державного союзу «Відпочинок в селі». Вони можуть отримати поради від радників у селах, а також використовувати поради та матеріали в обласних будинках села. В Австрії створюється система оцінки сільських територій від одного до трьох «квітів», які надають окремим господарствам. Ця система диференційована – включає обов'язкові для виконання пункти і додаткові. Сума цих точок є визначальною для забезпечення певної кількості «квітів» додому. Послуги до 10 місць звільняються від сплати внесків і податків. Якщо кількість місць на фермі перевищує 10, то обов'язково доводиться сплачувати внески. Цим пояснюється той факт, що 80 % господарств не перевищували 10 місць. Державний союз видав спеціалізовані каталоги з окремими пропозиціями для дітей, людей з обмеженими можливостями, про екологічно чисті страви, коні, виноградні лози. Асоціація проводить конкурси та надає нагороди переможцям у різних номінаціях [46].

У Швейцарії також розвивається сільський туризм. Для того, щоб отримати знак якості Асоціації «Відпочинок на території країни», необхідно виконати певні критерії. Об'єкт повинен надавати послуги не менше двох років, пропонувати принаймні три продукти власного виробництва, а послуги повинні бути тісно пов'язані з сільським господарством. Клієнти детально

інформували про умови в кожній фермі.

У Іспанії сільський туризм вважається одним з процвітаючих секторів туристичної індустрії, причому в останні роки спостерігається значне зростання. Підтримка цього туристичного продукту Генеральним секретаріатом з туризму та адміністраціями автономії призвела до того, що лише в період 1999-2000 років цей сектор ринку збільшився на 20 %. «Turismo rural» в Іспанії в даний час знаходиться на стадії розвитку, коли кількість іноземних гостей в сільських господарствах країни рівна і навіть перевищує внутрішні агротуристичні потоки. Сільський туризм в Іспанії передбачає розміщення на фермах, у сільських будинках і невеликих сільських готелях. Власники таких будинків в країні об'єдналися в асоціацію, завданням якої є категоризація об'єктів сільського туризму залежно від рівня послуг, що надаються, та контролю за їх дотриманням вимог асоціацій.

В Італії агротуризм набуває популярності. Він почав розвиватися у 70-х роках минулого століття як додаток до основної сільськогосподарської діяльності. Сучасний агротуризм в Італії – це вже не скромні номери з 3-4 ліжками в замських будинках, а міні-готелі 3-4 зірок з антикварними меблями, добре обладнані ванні кімнати, басейни і тенісні корти. Дуже часто в такій ролі використовуються реконструйовані будинки XVI-XVIII століть, або невеликі старі монастирі.

Туристичні комплекси «Агро» пропонують своїм клієнтам можливість займатися різними видами спорту, кінними та гірськими прогулянками, організовувати екскурсії для вивчення місцевих визначних пам'яток та прилеглих територій, де туристи з радістю відвідують сільські ярмарки та одягаються у середньовічні костюми. Крім того, нарешті, все більшу роль відіграє кухня. Агротуризм дає можливість не тільки посмакувати їжу гарної якості, а й принести дорогі і рідкісні вина зі спеціальними продуктами: трюфелями, спеціальними сортами сиру та оливковою олією, які не надходять у міські магазини. Тому в Італії зараз розробляється більше

70 виноробних і гастрономічних маршрутів, які в основному пов'язані з агротуризмом. У середньому хороший двомісний номер зі сніданком коштує принаймні \$ 60-80 на день. Причому слід додати за додаткові послуги: харчування, спортивні майданчики, екскурсії, а також оздоровчі та косметичні програми так званих «ферм краси». Тепер власники агрокотеджів пропонують свої винні підвали (а також сири, м'ясні продукти) за умови, що у вартість оренди цього котеджу входить безкоштовне харчування.

Ще однією особливістю сільського туризму в цій країні є те, що майже половина власників агрофірм «не поспішають» виходити з «тіні», хоча проходять державну сертифікацію, отримують ліцензії на діяльність, платять податки. Незважаючи на те, що послуги сільського туризму в Італії в середньому майже вдвічі вищі порівняно з Іспанією та Францією, ними користаються до 2 млн. осіб щорічно (78 % з них італійці). Натомість річний прибуток від сільського туризму становить близько 350 млн доларів [46].

Агротуристична діяльність на Кіпрі координована Кіпрською компанією агротуризму, яка займається виключно рекреаційною діяльністю в сільській місцевості країни.

Факторами успіху сільського туризму були:

- 1) політична підтримка держави: розроблена державна програма – сільський туризм отримує пряму фінансову підтримку (пільгове кредитування агротуристичних ферм);
- 2) ландшафтно-природні умови;
- 3) клімат;
- 4) історико-культурна спадщина (туристичні об'єкти архео-логічного, релігійного, історичного характеру);
- 5) традиція прийому туристів, помножена на кваліфіковану кадрову підтримку;
- 6) добре розвинена система автомобільних доріг, що є ключовим фактором розвитку сільського туризму;

- 7) розроблена система прокату автомобілів;
- 8) добре розвинена система харчування;
- 9) помірні ціни.

Громадські або спеціальні програми розвитку сільського туризму стають істотним елементом зростання агротуризму – наприклад, Програма сільського туризму Кіпру, підготовлена Кіпрською туристичною організацією, або інші інтегровані програми (наприклад, у Німеччині в межах Програми сталого розвитку) сільських територій, якими керує Міністерство сільського господарства). Державна програма надає фінансову підтримку фермерським господарствам для реконструкції, реставрації та обладнання традиційних будинків у сільській місцевості з метою підготовки їх до прийому туристів. Схема організації проста: маючи намір взяти туристів, власник сільського будинку звертається до кіпрської туристичної організації за бажання влаштувати пансіонат і отримує або кредит, або навіть безкоштовний кредит. Інформація про аграрне господарство включена до бази даних спеціально створеної кіпрської агротуристичної компанії. Туристичні фірми доставляють туристів безпосередньо в місця відпочинку. Під час перебування турист, як правило, здає в оренду автомобіль, який вже може чекати в аеропорту. Крім того, практика приватних путівників – перекладачів з власними автомобілями – досить поширена.

Сільський туризм в Латвії є однією з форм туризму, що відбувається в сільській місцевості, забезпечує доходи місцевому населенню і пропонує індивідуальний відпочинок для туристів. Сільський туризм ґрунтується на наданні житлових послуг, доповнених додатковими послугами на основі соціальних, культурних, природних ресурсів, які використовуються відповідно до принципів сталого розвитку.

Розміщення – це будинки в сільській місцевості, котеджі для відпочинку до 20 ліжок. Організація банкетів та участь у заходах масового туризму не є головним завданням цих установ. Додаткові послуги включають

харчування, сауну, екскурсії, місцеві страви з місцевих продуктів та багато іншого.

Серед додаткових послуг розрізняють:

- рекомендовані заходи (відповідно до принципів сталого розвитку) – верхова їзда, прокат човнів, велосипеди, риболовля, катання на ковзанах тощо;
- не рекомендовані заходи (заперечують принципи сталого розвитку)
- це масовий туризм і всі види діяльності, що негативно впливають на навколишнє середовище (організація спорту, пейнтбол і т.д.).

У 1993 році з'явилася Асоціація сільського туризму «Łaukucelotajs», яка наразі налічує 300 операторів сільського туризму та 10 працівників робочої групи [46].

Масовий сільський туризм виник у Польщі на початку 1990-х років внаслідок масштабних соціально-політичних перетворень в Європі.

Зараз у Польщі, в контексті регіонів, агротуризм розвивається дуже нерівномірно. Серед причин цього є: природна диференціація країни; економічний нерівномірний розвиток регіонів; історичне минуле; географічне розташування (показник відстані від основних транспортних комунікацій); святкові традиції.

Згідно з польськими законами надання сільських зелених туристичних послуг не належить до бізнесу. Таким чином, прибуток ферм для таких послуг не підлягає оподаткуванню на додану вартість. Крім того, законодавство також передбачає звільнення від оподаткування доходів, отриманих від надання житлових послуг для агротуристів, за таких умов:

- житловий будинок, в якому здаються приміщення, належить господарству;
- приміщення надані туристам, а не сезонним робітникам або третім особам;
- приміщення для туристів розташовані в житловому будинку

сільської родини, а не в іншому спеціально пристосованому будинку для туристів;

– кількість номерів, що пропонуються туристам, не перевищує п'яти.

З 1997 року Польська федерація сільського туризму «Гостинні господарства» запровадила нові принципи класифікації та категоризації об'єктів сільської бази проживання. У 1999 році Польська федерація сільського туризму «Господарська ферма» розробила проект ліцензії, що дозволяє інспекторам класифікувати житло, а також розробила процедуру присвоєння категорії. Система категоризації сільської бази проживання є добровільною. Агropідприємство, якому було присвоєно відповідну категорію, має право використовувати знак Польської федерації сільського туризму «Гостинні ферми» протягом двох років. Асиміляційні категорії відрізняються кількістю сонечок на федеральному знаку – чим вище категорія, тим більше ознак. В даний час можна отримати максимум третю категорію, тобто 3 сонця. Загальним недоліком польського агротуризму є недостатнє підключення його матеріальної бази до сільської місцевості, сільського господарства, традиційної архітектури та традиційного обладнання інтер'єрів. Селяни намагаються, щоб їхнє житло нагадувало будинки міського типу, що знижує їх екзотичне сприйняття туристів. Власники агротуристичних ферм здебільшого не приділяють достатньої уваги турботі про те, щоб їх будинки мали якомога більше оригінальної архітектури та етнорегіональної стилістики.

Угорщина. Законодавство країни стосується сільського туризму відносно сфери приватного сільського господарства та формує відповідні преференційні податкові інструменти.

«Родзинкою» сільського туризму в цій країні є поєднання його з національними традиціями конярства.

В останні роки сільський туризм в Угорщині швидко розвивається. У західній частині Угорщини відкрилися два нових готелі: готель Kolping в

Альсопахок (округ Зала) і клуб Dombogomajor у місті Cserszegtomaj (біля кордону з Австрією). У комплексі Kolping всі вісім «натуральних» будинків обладнані меблями з натуральної сосни, у всіх будинках є келянс (угорська глиняна піч у вигляді сіна). Тільки у ванній кімнаті є сучасне обладнання. Готель дуже популярний серед німецьких туристів. Планується побудувати ще чотири будинки, організувати оздоровчі тури, велосипедні маршрути, безкоштовний дитячий садок.

В Румунії інтереси власників ферм представлені національною асоціацією сільського, екологічного та культурного туризму ANTREC (член EUROGITES з Румунії). В 1994 році була створена громадська організація ANTREC, і в тому ж році вона приєдналася до EuroGites. Сільський туризм у цій країні розвивається насамперед в Південних Карпатах і зосереджується на: збереженні природного середовища та етнокультурних традицій (обряди, звичаї, народні промисли, розведення овець в Карпатських гірських регіонах, унікальні гастрономічні традиції, народна архітектура, гірські замки, гірськолижні курорти, мережа природних заповідних територій).

Аналізуючи структуру маєтків, можна навести наступні дані: 85 % садиб, побудованих до того, як господарі почали приймати туристів, 15 % – це будинки, побудовані спеціально для надання послуг сільського туризму.

Якість розміщення гарантується системою стандартів, яка складається з п'яти рівнів. Ромашка була обрана як знак якості. Сертифікація садиб здійснювалася Національним агентством з туризму та охоплювала всі садиби організації. Цікаво, що відмінностей між поняттями «заміський будинок» і «B & B» в Румунії немає [46].

В Україні, базуючись на польському досвіді, також діє система екологічної сертифікації та добровільної категоризації «Зелена садиба», яка розроблена всеукраїнською Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Схема сертифікації побудована на принципах зменшення шкідливого впливу агротуристичного об'єкту на екологію, підтримка

народних традицій та ремесел, підтримка місцевої економіки, розвиток екологічно-сприятливих видів розваг і відпочинку". На підставі вивчення досвіду різних країн можливо виділити напрямки та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні при вдосконаленні законодавчого регулювання сільського зеленого туризму (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Напрямки та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в
Україні на підставі світового досвіду [94]

Країна з подібним досвідом	Напрямок розвитку сільського зеленого туризму на Україні
Німеччина, Італія, Австрія, Польща, Угорщина	пільговий режим оподаткування
Франція	спільний розвиток сільської місцевості та туризму за фінансової підтримки приватного сектору та координації уряду; поділ району на зони відпочинку та зелені зони
Італія	розвиток агротуристичного бізнесу пов'язаний з курортним, спеціалізація на гастрономічних та дегустаційних турах
Італія, Іспанія	виникнення спеціальних готелів у сільській місцевості біля монастирів
Австрія	зайнятість гостей у зборі трав, приготуванні молокопродуктів, вигоні худоби
Франція	приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, рибальські будинки
Румунія	етнографічні види сільського зеленого туризму

Як свідчать дані табл. 2.1.1 основними напрямками розвитку сільського зеленого туризму України мають стати: створення сприятливих умов для отримання податкових пільг та кредитів для власників агросадиб, рекламування послуг сільських господарств, випуск різноманітних путівників, поширення різноманітних видів агротуристичного бізнесу, у тому числі курортна спеціалізація сільського зеленого туризму.

У наступному підрозділі нами будуть досліджено ресурсний потенціал сільського зеленого туризму регіонів України.

2.2 Аналіз ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму регіонів України

Враховуючи значні історичні, побутово-етнографічні відмінності та велику територію країни, з метою вдосконалення організації сільського туризму та його видів, зокрема, агротуризму, управління ним, доцільно виділити наступні регіони сільського туризму та його складників:

Західний (Карпатський) у складі Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Ця територія відзначається насамперед унікальними гірським та передгірськими ландшафтами Карпат; великими рекреаційними ресурсами (мінеральні води, цілюще гірське повітря, значні можливості для зимових видів туризму та спорту; мальовнича природа; наявність національного природного парку, заказників, великої кількості унікальних пам'яток природи – озеро Синевір, скелі Довбуша, Долина нарцисів тощо.) Великий інтерес для жителів всіх інших регіонів країни викликає багата історія краю, особливості ведення сільського господарства, самобутні культурно-історичні традиції та етнічні особливості корінних жителів – гуцулів, буковинців, галичан, русинів, лемків; побутовий уклад в цілому та організація гірських агроосель; народні промисли; своєрідна і цікава архітектура. Саме тут сільський туризм та агротуризм набули значного поширення і є значний досвід їх ведення [55].

Сільський туризм традиційно розвивався в Західному регіоні, оскільки там розташовані пансіонати, санаторії, бази відпочинку. Із 377 сільських садиб 306 розташовані в Івано-Франківській області, 14 – у Львівській, 16 – у Чернівецькій (табл. 2.2.1).

За показниками табл. 2.2.1 у 2017 р. в Україні було 377 сільських (зелених) садиб, середня місткість яких розрахована на 13,5 осіб. Загальна кількість осіб, які користувалися послугами – 82 570. Доходи становили 53594,4 тис грн, що у розрахунку на одну садибу становить 142159 грн.

Таблиця 2.2.1

Сільський (зелений) туризм у 2017 р. за регіонами (фізичні особи – підприємці) [90]

Показники	Україна	Області			
		Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	Закарпатська
Кількість садиб, од.	377	306	14	16	8
Кількість осіб, що перебували у закладах, осіб	82570	55096	2797	6974	488
Середня місткість садиб, од.	13,5	12,8	19,5	16,2	9,5
Площа садиб, м ²	94763,1	59493,6	4060,9	3771,3	1815,3
Доходи від наданих послуг, тис грн*	53594,4	39214,9	4980,1	2714,4	501,3
Фактичні витрати на один день перебування, грн	248,1	253,5	215,8	229,3	371,9
Кількість ночівель, од.	213061	153115	21342	12000	1423
Середня тривалість перебування осіб	2,6	2,8	7,6	1,7	2,9
Коефіцієнт використання місткості КЗР	0,20	0,10	0,30	0,20	0,10
Кількість днів роботи	89763	74076	4017	3798	2275

Примітка: доходи від наданих послуг указано без ПДВ, акцизного податку і аналогічних платежів.

Полісся у складі Волинської, Рівненської, Житомирської, Чернігівської областей. Природа краю цікава своїми багаточисленними озерами, лісовими угіддями, грибними місцями та ягідниками. Сільськогосподарська діяльність є більш вираженою, ніж у Карпатському регіоні і є основною для сільських жителів. Але для туристів на селі будуть цікавими можливості активного відпочинку, участь у сільськогосподарських роботах (наприклад, у сінокосах), приваблює гостинність та щирість поліщуків, цікаві етнічні особливості в організації побуту, народних обрядів тощо.

Поділля у складі Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей відрізняє мальовнича природа Подільської височини, Товтрів, каньйон р. Дністер, велика історико-культурна спадщина (в т.ч. фортеці, замки, місця

релігійного туризму), особливості сільського побуту та аграрної діяльності.

Центральна Україна у складі Київської, Полтавської, Черкаської, Кіровоградської областей. Сільське населення традиційно займається сільським господарством, а сільський туризм розвинутий менше. Але потенціал для нього є дуже великим, – природний, історичний та соціально-економічний. Саме ці області є територіально-організаційною основою формування української нації. Тут збереглися парково-архітектурні ансамблі минулого (у Тростянці, Умані, Білій Церкві). Для туристів будуть цікавими Шевченківські місця; місця, пов'язані з діяльністю інших відомих людей країни. Особливістю регіону є наявність та близькість потенційних рекреантів – жителів м. Києва та іноземців, які переважно концентруються у столиці. Багатство природно-рекреаційного потенціалу, велика кількість історичних пам'яток, відроджені традиції, порівняна близькість до основних промислових центрів сприяють розвитку сільського туризму в Центральному регіоні. Регіон привабливий для всіх видів сільського туризму та агротуризму з пріоритетом відпочинкового туризму.

На сьогодні розвиток туристичного бізнесу в Полтавській області забезпечують 223 туристичні фірми та більше 70 агроосель, власники яких розвивають сільський зелений туризм на основі природного, матеріального та культурного потенціалу місцевості. Екологічний і рекреаційний туризм забезпечують 337 територій та об'єктів природо-заповідного фонду: 151 заповідник (з них 18 – державного значення), 117 пам'яток природи (з них 2 – державного значення), 18 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва (з них 4 – державного значення), 4 регіональних ландшафтних парки та 49 заповідних урочищ.

Зараз у Полтавській області діють близько сотні туристично-екскурсійних маршрутів. Зокрема, у травні в національному природному парку «Нижняосульський» відкрили екологічно-пізнавальну стежку «Онішківська» (урочище Романчик – с. Онішки, Оржицький р-н, Полтавська

обл.). Протяжність екологічної стежки – 2 км. Маршрут розділений на вісім зупинок, обладнаних інформаційними стендами, ботанічними табличками, вказівниками, місцем відпочинку. А в Гадяцькому районі впроваджують нові туристичні маршрути та закладають велосипедні доріжки (урочище Зелений гай – м. Гадяч), кінний маршрут (с. Червоний Кут – с. Малі Будища – с. Соснівка – с. Сари – с. Червоний Кут), водяний маршрут (с. Плішивець – с. Книшівка – с. Броварки).

У планах – створення майданчиків та місць відпочинку для туристів у Лохвицькому, Миргородському та Зіньківському районах. Опрацьовується проект створення агро-рекреаційного кластеру «Диканька цілий рік» (за участі місцевих власників агроосель, приватних підприємців, працівників музеїв, представників РДА та органів місцевого самоврядування, працівників регіонального ландшафтного парку «Диканський») [89].

На Черкащині, що традиційно вважається краєм землеробів, щороку збільшується кількість садиб, задіяних у сільському (зеленому) туризмі. Найрозвиненішими у цьому відношенні є Смілянський (9 садиб), Черкаський та Канівський райони (по 6 садиб). Середня завантаженість сільських садиб (за інформацією власників) становить близько 60 %. їх відвідувачами стають не тільки внутрішні туристи із різних регіонів України, передусім із столичного, а й зарубіжні гості.

Чимало садиб Черкаської обл. входить до мережі «Українська гостинна садиба» та має відповідну категорію (табл. 2.2.2).

Східний регіон – Сумська та Харківська області. Відзначається також мальовничою природою, але сільські традиції внаслідок переважання міського способу життя збереглися менше. Туристичний сільський потенціал буде цікавим насамперед для жителів Харкова та Сум [55].

Як відомо невід’ємною складовою сільського тур продукту, є «атракції місцевості», а їх в Сумській області є дуже багато, а саме: пам’ятки культури, монастирські комплекси, природні та історичні об’єкти.

Таблиця 2.2.2

Садиби Черкащини, що входять до мережі «Українська гостинна садиба», за категоріями [81]

Категорії	Назва садиби	Місце розташування	
		поселення	адміністративний район
третя (три квіточки)	Лісова легенда	с. Сунки	Смілянський
	Гостинна садиба Анни Фабріччі	с. Полянецьке	Уманський
	Коло друзів	с. Будище	Черкаський
друга (дві квіточки)	Холодноярський зорепад	с. Зелевки	Смілянський
	Тарасові дороги	с. Моринці	Звенигородський
перша (одна квіточка)	Кобзарева колиска	с. Моринці	Звенигородський
	Ялинка	с. Сунки	Смілянський
	Гостинний двір	хутір Буда	Чигиринський
	Хата Отамана	хутір Буда	Чигиринський
	Хата Берегині	хутір Буда	Чигиринський
базова (без квіточок)	Зелена долина	с. Велика Яблунівка	Смілянський
	Журавель	с. Сунки	Смілянський
	Хатинка біля озера	с. Сунки	Смілянський
без категорії	Орхідея	с. Михайлівка	Кам'янський

З цього можна зробити висновок, що Сумщина є досить насичена, та має свої унікальні особливості, які можуть зацікавити не тільки місцевих та вітчизняних туристів, а й іноземних. Ще однією не менш унікальною особливістю області – є місце розташування. Розташована в зоні інтенсивних транскордонних зв'язків. Цим самим, для селищ які знаходяться неподалік магістралей, дуже вигідним є активізація кемпінгів, де всі бажаючи можуть отримувати місце для ночівлі, та їжу приготовлену в домашніх умовах. Територія Сумщини є – унікальною, адже на ній зосереджена дуже велика кількість садиб зеленого сільського туризму, ось деякі із них: СВК «Сумщина», с. Віри, Білопільського району, Сумської області; «Грунівська Січ». садиба сільського зеленого туризму «Вакулина байка»; с. Зелена Роща.

Проект: «СОН НА вулику»; Садиба «Північний ліс»; садиба «У Наталі», с. Жолдаки; садиба сільського зеленого туризму «Козацька січ» Недригайлівський район, с. Константинів; с. Великие Луки, усадьба Худолия «Батьківська хата»; садиба сільського туризму «Затишок», с. Бишкін; «Старий млин», с. Недригайлів [32].

Важливою основою діяльності у сфері сільського та сільського зеленого туризму є природні рекреаційні ресурси (природно-заповідний фонд, ліси, водний фонд) [88]. Близькість розташування таких об'єктів до сільського населеного пункту поряд з інтересом до сільського типу життя, забезпечують попит на такий вид туристичних послуг.

У складі Природно-заповідного фонду Харківської області налічувалося 242 заповідні території та об'єкти, загальною площею 73,8 тис. га. В їх числі 3 національні природні парки: «Гомільшанські ліси», «Слобожанський», «Дворічанський»; 7 регіональних ландшафтних парків: «Ізюмська лука», «Сіверодонецький», «Червонооскільський», «Великобурлуцький степ», «Вільхова балка», «Фельдман-Екопарк» «Печенізьке поле»; 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення: «Краснокутський», «Наталіївський», «Старомерचेцький», «Шарівський»; дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва; 3 заказники загальнодержавного значення: «Бурлуцький», «Вовчанський», «Катеринівський»; численні заказники місцевого значення, заповідні урочища та пам'ятки природи. Але, в той же час, за питомою вагою площі природно-заповідного фонду (2,35 %) Харківська область посідає передостаннє місце в Україні, перевищуючи лише Вінницьку (2,1 %). Разом з тим, як показують проведені дослідження, розташування природних рекреаційних ресурсів на території Харківської області нерівномірне.

З метою аналізу природно-рекреаційного потенціалу для розвитку

сільського зеленого туризму кожного району Харківської області дослідниками була проведена бальна оцінка їх туристичної привабливості по шкалі від 1 до 4, де «1» відповідає низькому, а «4» – високому рівню туристичної привабливості.

Відповідно до критеріїв оцінки бали присвоювались наступним чином: за наявність понад 10 заказників та / або заповідних урочищ – 1 бал; за наявність регіональних природних парків або парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, або дендрологічних парків загальнодержавного значення, або заказників загальнодержавного значення – 1 бал; за наявність великих водойм (великі та середні річки та/або водосховища) – 1 бал; за наявність національних природних парків – 2 бали.

За результатами проведених розрахунків 27 районів Харківської області були об'єднані в чотири групи. До першої групи з низьким балом туристичної привабливості – «1» потрапили 10 районів: Барвінківський, Близнюківський, Зачепилівський, Золочівський, Кегичівський, Коломацький, Красноградський, Нововодолазький, Сахновщенський, Шевченківський. До другої групи з балом «2» потрапили 8 районів: Богодухівський, Валківський, Дергачівський, Куп'янський, Лозівський, Первомайський, Харківський, Чугуївський. До третьої групи, з балом «3» потрапили 7 районів: Балаклійський, Борівський, Великобурлуцький, Вовчанський, Ізюмський, Краснокутський, Печенізький. До четвертої групи з найвищим балом туристичної привабливості – «4» потрапили лише два райони: Зміївський та Дворічанський. Таким чином, найбільш привабливі в туристичному відношенні райони сконцентровані на півночі та сході Харківської області [15].

У Придніпров'ї (Дніпропетровській та Запорізькій областях), як відомому промисловому регіоні, значну роль в організації території відіграє сільська місцевість. Тому її використання є дуже доречним з метою здійснення відпочинку вихідного дня жителів промислових міст. Це буде

сприяти й відродженню багатой козацької історії краю, звичаїв і традицій (табл. 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Потенціал районів Дніпропетровської області в розвитку
сільського зеленого туризму [29]

Район	Можливості для розвитку сільського туризму
Дніпровський	Мальовничі краєвиди, екологічно-чиста територія, р. Оріль, 375 скіфських курганів і козацьких могил, козацький зимівник «Хутір Галушківка», етнохутір «Козацька Січ», музей-садиба «Миколин хутір», агросадиба «Благодатне», що має маркування «Зелена садиба», равликова ферма, яблуневі сади, кінний завод, пташина ферма, Петриківський розпис, який увійшов до репрезентаційного списку Нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, щорічний етнофестиваль «Петриківський дивоцвіт», гора Калитва (так звані «Дніпровські Карпати»), садиба Миколи Тягнирядна, джерела мінеральної води.
Кам'янський	Перша агросадиба в Україні, штучні водоймища, які використовують для зрошення полів та розведення риби, площею 3,4 тис. га та лісові насадження площею 3 тис. га.
Криворізький	Місце розташування зимівника і пасіки легендарного кошового отамана Івана Сірка; степи, Токівський водоспад, «мертве» озеро, розташоване серед кам'яного півострова.
Нікопольський	Місце розташування п'яти запорізьких січей з восьми наявних; тут Богдан Хмельницький тут був проголошений Гетьманом; відомий козак Іван Сірко жив тут останні роки свого життя і похований на території району; скіфські кургани і майдани.
Новомосковський	Екотабір для дітей «BERRYLAND», що розташований поряд з полуничними полями, Троїцький собор, природні локації: річка, ліси.
Павлоградський	«Місце сили» - археологічна пам'ятка під назвою Мавринський майдан, який порівнюють із відомим Стоунхенджем.
Синельниківський	Муравський шлях – природний маршрут міграції тварин; Дібрівський ліс – повноцінна територія сільського туризму зі спеціально прокладеними маршрутами; кінна база, сімейні молочні ферми, міні-готелі при фермах; приміщення першої комуни в Україні; щорічний традиційний фестиваль народної творчості «Степова перлина»; садиба «Перлина степу», база відпочинку та рибальський клуб «Цвіт». 147 пам'яток, що входять до складу комплексів (ансамблів), які перебувають на державному обліку; міжнародні фестивалі та конкурси з рибальства.

В Запорізькій області сільський зелений туризм – це перспективний напрямок розвитку діяльності малого та середнього бізнесу на селі, це актуальне і перспективне джерело збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів та можливість створення нових робочих місць.

Визначено, що 15 % площі області складають курортні та рекреаційні території. В порівнянні з іншими областями – це не багато, але і це дає можливість розвитку різних видів зеленого туризму (сільського, агро-, фермерського та екотуризму). В Запорізькій області зосереджений значний історико-культурний та туристичний потенціал, який робить територію краю привабливою для розвитку різних видів туризму, а також зацікавленості і популяризації серед вітчизняних та закордонних туристів.

На даний час в області функціонують понад 550 туристичних та рекреаційних закладів, до цього числа входять і заклади тимчасового розміщення, садиби сільського (зеленого) туризму, комплекси відпочинку, які мають широкий спектр культурно розважальних заходів. У регіоні біля 8,5 тис. пам'яток історії та культури; діє 23 комунальних музеї та 2 національних заповідники та 114 музеїв на громадських засадах.

В регіоні активно функціонує 31 садиба сільського зеленого туризму. Аналізуючи діяльність області можна виділити Бердянський район з 18 офіційно зареєстрованими садибами. Набагато менше їх у Запорізькому районі – 4, Мелітопольському – 2, а також по одній – у Новомиколаївському, Чернігівському, Оріхівському, Вільнянському, Приазовському, Куйбишевському та Якимівському районах.

За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації, серед активних та популярних садиб, що працюють на території краю є «Етносело» у с. Червонокозацьке, Вільнянського району; «Аквазоо» у с. Петрополь, Запорізького району, «Гостини у Валентини» у Мелітопольському районі.

Найбільш привабливим доповненням в діяльності та поширенні

сільського зеленого туризму є рибальський туризм, що розвивається на Азовському морі (Бердянський і Приазовський райони), на річці Дніпро та на багатьох інших територіях області, де розташовані спеціально зарибнені ставки. Наприклад, у с. Салтичія, Чернігівського району для рибалок створено цілий комплекс «Великий став» з автостоянкою, будиночками для проживання, зручними місцями для лову коропа, білого амура, товстолобика, сома. Це дає змогу поєднувати відпочинок, розвагу і бізнес. А у с. Чкалове Приазовського району відремонтовано будинок всесвітньо відомого мандрівника Федора Конюхова. До цього будинку заїжджають туристи з України та іноземці з різних країн [50].

У Донецькій та Луганській областях проживає також значна кількість міського населення, а його щільність є однією з найбільших в Україні, – 130-150 осіб/км². В таких умовах, при невисокій платоспроможності населення, можна сподіватись на попит на недорогі туристичні послуги сільської місцевості, в т. ч. тури вихідного дня із збиранням врожаю сільськогосподарських культур та забезпеченням чистою екологічною та якісною продовольчою продукцією частини продовольчих потреб населення.

Південний або Причорноморський регіон включає Одеську, Херсонську, Миколаївську області, Автономну Республіку Крим. Близькість Чорного та Азовського морів, приємний теплий клімат сприяють розвитку відпочинкового та оздоровлювального сільського туризму, та агротуризму. Величезний історико-культурний спадок Південного берегу Криму, мальовнича природа і древні поселення гірських районів є основою для сільського пізнавального туризму [54-55].

Із південних областей тільки у Миколаївській було чотири сільські осередки туризму і три – в Одеській області. У Херсонській і Запорізькій областях узагалі не було зареєстровано жодної сільської туристичної садиби. Ураховуючи унікальні природні, сільськогосподарські та ресурсні можливості південних регіонів, слід формувати систему осередків зеленого

туризму з метою залучення відпочиваючих на морському узбережжі, розширення туристичного сезону, диференціації туристичного продукту

У табл. 2.2.4 наведено переваги та недоліки у розвитку зеленого (сільського) туризму в Південному регіоні.

Таблиця 2.2.4

Переваги та недоліки у розвитку зеленого (сільського) туризму в
Південному регіоні [90]

Недоліки	Переваги
Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури у сільських населених пунктах	Високий сільськогосподарський і природно-рекреаційний потенціал
Низький рівень підготовки кадрів, відсутність досвіду у сфері зеленого (сільського) туризму	Наявність культурних, історичних, заповідних об'єктів національного значення
Недосконала система комунікацій та просування туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому рівнях	Унікальність сільськогосподарських продуктів Південного регіону (плоди, ягоди, виноград, ранні овочі та продукти переробки)
Відсутність привабливості та ідентифікації бренду сільських територій	Унікальна спадщина, традиції та національні цінності
Мало розвинена галузева статистика, яка забезпечує інформаційну й управлінську підтримку розвитку туристичної індустрії	Можливість реалізації послуг і продукції місцевих народних промислів
Низька інвестиційна привабливість, особливо для великого бізнесу	Можливості залучення великого агробізнесу до розвитку сільських населених пунктів
Відсутність спеціальних державних програм підтримки для мешканців сільської місцевості, що здійснюють підприємницьку діяльність у сфері туризму	Формування ОТГ дасть змогу зосередити фінансові ресурси і консолідувати зусилля для створення сільських туристичних об'єктів

Взагалі сьогодні говорити про сільський зелений туризм та його складові, в особливості агротуризм, доволі легко. Ці види відпочинку користуються попитом у міських та іноземних жителів. Сьогодні вони сприймаються на державному рівні, а кілька років тому говорити, зокрема, про сільський туризм серйозно було не прийнято. Україна має вагомі

об'єктивні передумови, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні країн світу. Маючи вигідне геополітичне розташування, вона з давніх часів є перехрестям транспортних та людських потоків з Півночі на Південь та із Заходу на Схід. Держава володіє значним туристичним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, різноманітними мальовничими ландшафтами (гірські, передгірські, рівнинні, лісові, лісостепові, степові, прирічкові, приморські); багатством флори і фауни, мережею транспортних сполучень, культурно-історичними пам'ятками, доволі розвинутою індустрією подорожей та туризму. Проте організація сільського туризму та агротуризму здійснюється недостатньо [54].

Нові перспективи для розвитку цього виду діяльності надасть прийняття Закону України «Про сільський екотуризм» проект якого зареєстровано у Верховній Раді України. В проекті цього Закону вперше в Україні законодавчо закріплюються такі терміни, як «сільський екотуризм», «сільський екотурист (мандрівник)», «послуги з сільського екотуризму» та інші.

Позитивним для розвитку агротуризму на рівні регіонів є визначення повноважень місцевих органів самоврядування та державної виконавчої влади в галузі сільського туризму, а також джерел фінансування цього виду діяльності. Окремим розділом в проекті Закону визначені особливості оподаткування суб'єктів туристичної діяльності у сфері сільського туризму. Так, пропонується звільнити від оподаткування сільських господарів, які забезпечують проживання туристів у власній оселі не більше 8 осіб. Але згідно чинного законодавства, питання оподаткування регулюються виключно законами про оподаткування. Вважаємо за доцільне, питання щодо оподаткування сільського екотуризму врахувати в проекті Податкового кодексу України [55].

Отже, можна стверджувати що кожна область має що запропонувати як українському, так і іноземному туристу, проте реалізація можливостей

розвитку сільського туризму вимагає дієвих організаційних механізмів, спрямованих на об'єднання зусиль громад на розвиток сільського зеленого туризму.

У наступному нами буде здійснено SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

2.3 SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні

Відпочинок на селі є одним із найперспективніших шляхів відродження та розвитку українського села, а також підвищення економічного рівня регіонів України. Розвиток інфраструктури сільського зеленого туризму не вимагає значних капіталовкладень, як інші види туризму, і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без значних додаткових інвестицій [3]. Зелений туризм підвищить рівень життя місцевого населення, економічно зацікавленого у збереженні та примноженні наявних ресурсів.

Новітній досвід та наукові дослідження демонструють, що прискорений розвиток сільського зеленого туризму може стати каталізатором структурної реконструкції економіки, забезпечити демографічну стабільність та розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у сільській місцевості.

Сільський туризм найбільшою мірою відповідає сучасним пріоритетам сталого еколого-економічного розвитку України, а саме: збереження природного та культурного середовища, економічна підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам місцевих екологічних продуктів харчування [3].

Необхідність розвитку сільського зеленого туризму в Україні визначається такими передумовами, що в подальшому формують і його

перспективи:

- зростаючим попитом мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальною історико-етнографічною спадщиною українських сіл;
- багатими рекреаційними ресурсами;
- екологічною чистотою сільської місцевості;
- відносно вільним сільським житловим фондом для прийому туристів;
- наявністю вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційною гостинністю господарів та доступною ціною за відпочинок;
- можливістю надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо [1].

Незважаючи на вагомість наявних передумов розвитку сільського зеленого туризму, варто також звернути увагу на проблеми, які обмежують та уповільнюють даний процес в умовах соціально- економічної кризи в Україні, а саме:

- відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму;
- низький рівень інфраструктури та комунікацій;
- неефективне державне регулювання сільського зеленого туризму та політико-економічна нестабільність;
- наявність тіньової сфери діяльності;
- неефективне податкове регулювання;
- неналежна освітня та організаційна підготовка сільських господарів;

- відсутність маркетингової та рекламної стратегії;
- невисока привабливість іміджу України в очах іноземців [76].

Також, як зазначають науковці [82], велику роль у формуванні й упровадженні в соціально-економічне життя населення такого виду діяльності, як сільській зелений туризм, відіграє ставлення до нього пересічних українців. На даному етапі воно досить різне – від абсолютного несприйняття цього виду відпочинку до чималого захоплення його екологічністю та економічністю. Проте необхідно брати до уваги, що велика частина населення лишається зовсім непоінформованою щодо даної форми туризму. У зв'язку із цим на перший план виходить популяризація ідеї сільського зеленого туризму та ознайомлення громадян України з основними його принципами. Тобто головною метою повинно стати пропагування даного виду відпочинку та створення його позитивного образу в засобах масової інформації. Також варто залучити місцеву владу до підтримки розвитку сільського туризму у своїй місцевості.

В Україні сільський зелений туризм є новим напрямом у туристичній галузі, доцільність розвитку якого визначається економічними, соціальними та екологічними перевагами (рис. 2.3.1).

Дослідження зовнішніх та внутрішніх чинників, на основі проведеного SWOT-аналізу, дозволило виявити ряд проблем розвитку сільського зеленого туризму в Україні, зокрема, недосконалість нормативно-законодавчої бази, відсутність досвіду підприємницької діяльності, нестача початкового капіталу, недостатній рівень державної підтримки (табл. 2.3.1).

Результати дослідження (табл. 2.3.1) дали можливість виявити, проаналізувати та систематизувати сильні сторони розвитку сільського туризму в Україні: сприятливі природні умови, наявність рекреаційних ресурсів у сільській місцевості, інтенсивне житлове будівництво, близькість до кордону з ЄС, високий освітній рівень населення, сприятлива екологічна ситуація, компактність території, висока ділова активність громадян.

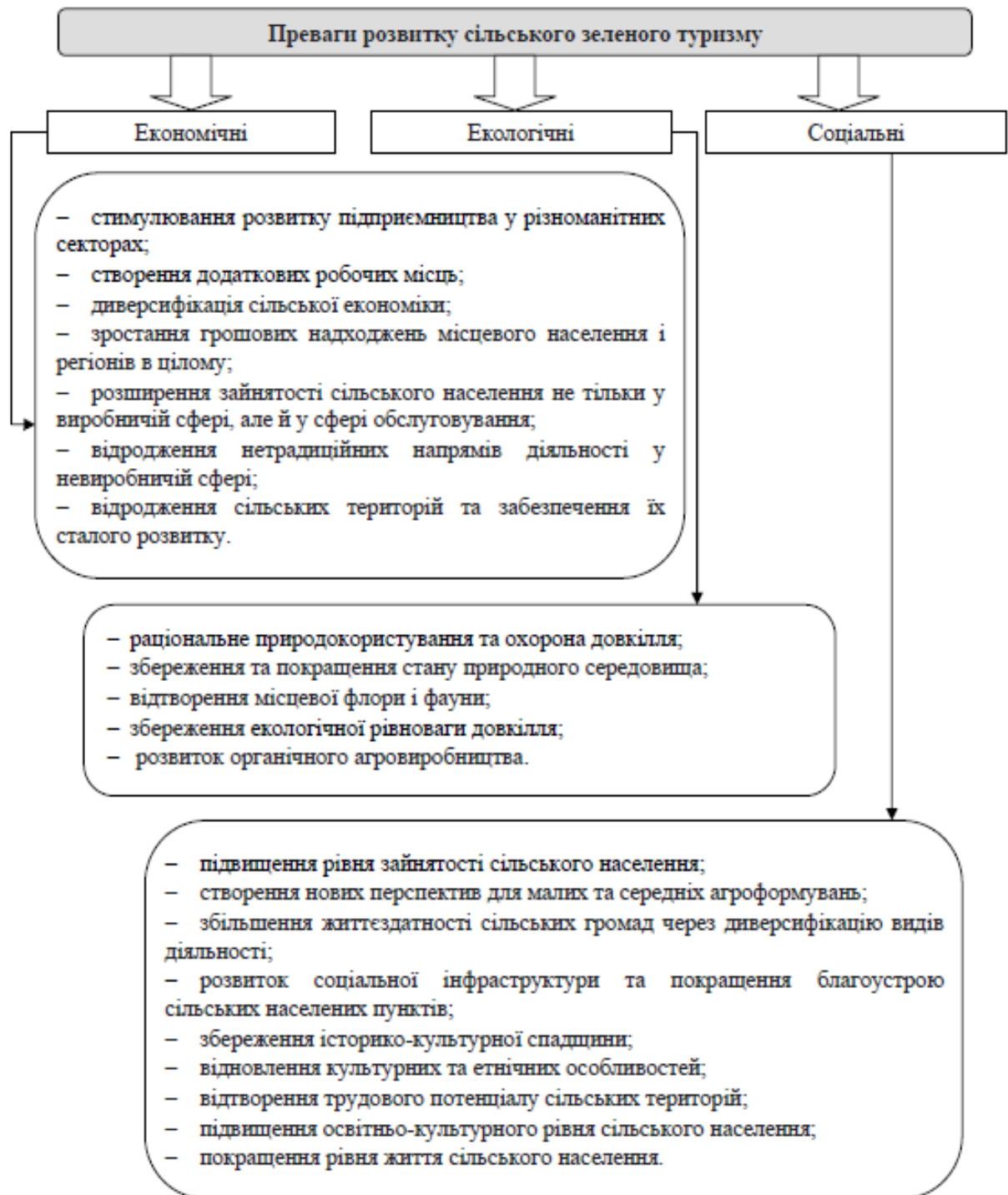

Рис. 2.3.1. Переваги розвитку сільського зеленого туризму в Україні [93]

Сільський зелений туризм постає одним з найбільш пріоритетних напрямів господарської діяльності суб'єктів аграрного сектору, забезпечуючи демографічну стабільність, розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем, комплексний розвиток сільських територій шляхом

Таблиця 2.3.1

SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Складено автором на основі [93]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
– потужний природно-рекреаційний потенціал; – розвинена мережа заповідних територій; – сприятливі кліматичні умови; – багатство історико-культурних пам'яток; – екологічно сприятливе середовище; – близькість до кордону з ЄС; – наявний потенціал земельних і трудових ресурсів; – інтенсивне житлове будівництво; – збережені сільські традиції та гостинність власників агроосель; – високий освітній рівень населення; – висока ділова активність громадян; – наявність громадських і комерційних організацій, які можуть сприяти розвитку сільського туризму; – багатогалузева спрямованість селянських і особистих підсобних господарств; – збережені національні традиції; – невелика ціна на проживання та харчування; – харчування з екологічно чистих продуктів, вирощених/зібраних самостійно.	– військовий стан в Україні; – неврегульованість законодавства у сфері сільського зеленого туризму; – низький рівень розвитку туристичної інфраструктури в сільській місцевості, в т.ч. водопостачання, Інтернет-мережі; – відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон; – відсутність системи резервування місць; – незнання власниками агроосель іноземних мов; – недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення; – нерозвинена система просування турпродуктів на внутрішньому і зовнішньому туристичних ринках; – незначний обсяг інвестицій в туристичну галузь; – недостатній рівень державної підтримки; – відсутність досвіду підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму; – нестача початкового капіталу; – відсутність галузевої статистики, що забезпечує інформаційну та управлінську підтримку розвитку індустрії туризму;
Можливості	Загрози
– розвиток малого підприємництва на селі; – розширення сфери зайнятості сільського населення; – створення додаткових робочих; – підвищення рівня якості життя сільського населення;	– економічна і політична нестабільність в державі; – недосконалість нормативно-правової бази, що регулює туристичну галузь; – зниження попиту платоспроможного населення; – погіршення екологічної ситуації; – відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму;

Продовж. табл. 2.3.1

1	2
Можливості	Загрози
– зростання доходів місцевого населення і регіонів в цілому; – відродження етнокультурних традицій регіонів; – забезпечення раціонального природокористування та охорони довкілля; – стимулювання розвитку органічного виробництва; – поживлення розвитку об'єктів соціальної інфраструктури села; – підвищення рівня інвестиційної привабливості туристичних регіонів; – залучення іноземних туристів; – покращення соціально-економічного розвитку сільських територій. – формування позитивного іміджу України у світі після перемоги у війні.	– відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського зеленого туризму; – втрата туристичного ринку через низький рівень сервісу на селі; – відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб сільського туризму; – високий темп розвитку конкуруючих європейських країн сусідів.

раціонального використання природно-ресурсного та трудового потенціалу.

Науковці зазначають, що розвиток сільського зеленого туризму в Україні відбувається повільними темпами, що зумовлено відсутністю ефективної його підтримки на державному рівні.

Основними заходами щодо удосконалення державного регулювання у сфері сільського зеленого туризму є: розробка відповідної нормативно-правової бази; формування державної стратегії розвитку зеленого туризму; розробка та впровадження дієвих державних програм сприяння розвитку сільського зеленого туризму; впровадження ефективного податкового, кредитного та тарифного регулювання; вирішення питань щодо страхування комерційних ризиків, пов'язаних із нерухомістю господарств населення; надання консультаційних послуг щодо даного виду діяльності; ефективна система підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері зеленого туризму; забезпечення належної наукової підтримки (розробка маршрутів з використанням історичних, культурних, ландшафтних та інших пам'яток);

ефективний контроль за якістю послуг; розробка механізму раціонального використання природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу країни; розробка гарантій щодо захисту і безпеки туристів; удосконалення системи інформаційно-консультативного забезпечення шляхом впровадження новітніх технологій; активізація інформаційної діяльності щодо рекламування туристичного потенціалу та тиражування туристичного продукту як в межах країни так і за кордоном; забезпечення фінансового стимулювання галузі шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій; створення нових джерел фінансово-інвестиційного забезпечення.

В умовах економічної кризи проблема пошуку перспективних напрямів стимулювання розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму набуває значної актуальності. Оскільки прискорений розвиток сільського зеленого туризму здатний забезпечити демографічну стабільність, диверсифікацію джерел доходів сільського населення, покращення благоустрою сільських населених пунктів, зростання добробуту сільського населення. Перспективи становлення й розвитку сільського зеленого туризму як організаційної форми підприємництва мають позитивні передумови і залежать від належної його підтримки на державному та регіональному рівнях [93].

По-перше, для подальшого розвитку зеленого туризму в Україні необхідно сформулювати єдину нормативно-правову базу, яка б здійснювала контроль над даною сферою послуг. По-друге, провести класифікацію існуючих баз відпочинку. По-третє, розробити заходи, які б заохочували відпочиваючих збільшити тривалість свого перебування в сільських садибах. По-четверте, необхідно створити інформаційні центри у містах, які б надавали точну інформацію населенню про господарів агроосель, кон'юнктуру цін та задовольняли всі інформаційні потреби туристів. По-п'яте, обов'язковим є проведення тренінгів та семінарів для власників садиб, які можуть бути задіяні в сільському туризмі, де вони б змогли обмінюватися

досвідом та здобувати нові знання. По-шосте, для подальшого розвитку сільського зеленого туризму необхідно провести категоризацію зелених садиб.

Клієнт повинен чітко знати, які саме послуги йому запропонують у той або іншій садибі, мати можливість вибрати комфортність свого відпочинку залежно від своїх матеріальних можливостей.

Таким чином, з урахуванням особливостей надання послуг сільського зеленого туризму в Україні можна згрупувати визначальні проблеми, що вповільнюють розвиток даного виду туризму, у три блоки [39]:

- 1) інституційний;
- 2) фінансовий;
- 3) організаційний.

До інституційного блоку проблем розвитку сільського зеленого туризму можна віднести відсутність законодавчої бази, необхідної для чіткого регулювання діяльності. Також є потреба у створенні єдиних інститутів, які б займалися аналізом існуючого стану і прогнозуванням розвитку сільського зеленого туризму.

До організаційного блоку проблем входять: низька інформаційна грамотність щодо можливостей розвитку нового виду туризму між потенційними суб'єктами сільського зеленого туризму; слабкі комунікації; відсутність чіткого поділу і категоризації садиб (агроосель); недостатня поінформованість населення як споживача нових туристичних послуг. При цьому необхідна спільна діяльність та координування зусиль представників місцевої влади, бізнесу, закладів освіти та культури, громадських організацій, які будуть спрямовувати спільні зусилля на формування та реалізацію туристичного продукту сільського зеленого туризму, підтримку його розвитку в місцевості, регіоні та державі у цілому.

Фінансовий блок проблем розвитку даного виду діяльності включає у себе практичну відсутність фінансової підтримки з боку держави, високі

ставки за кредитами, брак пільг чи спрощеного оподаткування для суб'єктів сільського зеленого туризму [82].

Таким чином, в процесі дослідження було з'ясовано, що розвиток сільського зеленого туризму в Україні має значні перспективи, адже ефективне використання потужного природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу країни буде сприяти оздоровленню економіки регіонів, зокрема, вирішенню соціальних проблем (підвищення рівня зайнятості населення та зростання добробуту сільського населення), збільшенню надходжень до місцевих бюджетів, розвитку підприємницької діяльності тощо.

У наступному розділі нами буде визначено напрями розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

3.1 Тенденції розвитку підприємництва на ринку туристичних послуг України

Підприємницьку діяльність у сфері туризму прийнято класифікувати за такими видами [20; 98]:

- продуктивна – розробка туристичних послуг і супутніх туристичних товарів;
- комерційна – посередницька діяльність, головним завданням якої є просування і продаж туристичного продукту споживачу;
- фінансова – сукупність робіт по залученню і перетворенню грошових коштів з метою відтворення туристичних послуг;
- консультативна – надання рекомендацій щодо питань менеджменту, аналізу можливостей підприємства, управління фінансовими засобами, роботи маркетингової служби та інше.

Таким чином, туристичний бізнес передбачає діяльність з метою отримання прибутку від виробництва та реалізації туристичних продуктів або окремих послуг, необхідних для задоволення потреб туристів.

Підприємницькі можливості в туристичній галузі можна згрупувати наступним чином [98]:

- можливості розміщення: готелі, мотелі, кемпінги, садиби;
- рекреаційні можливості: парк, парк розваг, пляжні види спорту, спортивні споруди, пансіонати;
- транспортні можливості: туристичні агенти, таксі, оренда велосипеда;
- торгівельні можливості: кіоски, магазини, ринки;

- культурні можливості: музеї, художні експонати, інформаційні послуги;
- можливості для бізнесу: покупки, ремесла, постійні виставки;
- можливості для здоров'я: лікарні, аптеки, лабораторії;
- ділові можливості: паспортні послуги, послуги зв'язку;
- фінансові можливості: банківська справа, страхування, обмін валют;
- можливості харчування: ресторан, фаст-фуд, кафе, кав'ярня.

Підприємницька діяльність у сфері туризму характеризується наступними особливостями:

- організація підприємницької діяльності у сфері туризму передбачає, що для споживання турпродукту або окремих туристичних послуг турист повинен особисто прибути в місце їх надання; відокремленість попиту та пропозиції турпослуг потребує ретельного планування підприємницької діяльності в туризмі;
- для розвитку туристичного підприємництва необхідне створення розвинутої індустрії туризму, яка з'явилася завдяки масовому попиту на туристичні послуги. Індустрія туризму представляє собою сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспортні, заклади культури тощо), що забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів;
- здійснення підприємництва в туризмі зазвичай пов'язане з тим, що туристичне обслуговування несе в собі культурологічну спрямованість, пізнавальний аспект, а туристична послуга справляє глибоке емоційне враження (висока пізнавальна сила впливу розповіді екскурсовода);
- підприємницька діяльність у туризмі здійснюється на основі договору купівлі-продажу туру, згідно з яким одна сторона (туроператор, турагент) за узгоджену плату зобов'язується забезпечити надання іншій стороні (туристу) комплексу туристичних послуг. Турист, сплативши повну

вартість турпродукту, може ознайомитися з послугами, що входять до його складу, тільки під час подорожі;

– використання в процесі здійснення підприємницької діяльності знижок чи інших пільг для туристів з метою стимулювання збуту туристичних послуг. Туристичні послуги не можуть накопичуватися і зберігатися для подальшого споживання (місця в готелі, каюті на круїзному лайнері, купе в поїзді). Якщо продаж не відбувся, туристичне підприємство зазнає збитків [12].

Як зазначають науковці підприємницька діяльність в сфері туризму характеризується рядом особливостей, які необхідно враховувати під час розробки пропозицій щодо розвитку туристичного бізнесу [20; 98].

Найважливішою особливістю туристичного підприємництва є створення і розвиток індустрії туризму, яка з'явилася завдяки масовому попиту на туристичні послуги. Індустрія туризму представляє собою сукупність юридичних і фізичних осіб економічної та соціальної сфер діяльності, які надають туристам послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, перевезення, екскурсійного обслуговування, організації відпочинку, розваг та ін.

Організація підприємницької діяльності в сфері туризму передбачає, що для споживання туристичного продукту або окремих туристичних послуг турист повинен особисто прибути в місце їх надання. Дана особливість здійснення туристичного бізнесу називається «невидимий експорт».

Здійснення підприємництва в туризмі зазвичай пов'язане з тим, що ринкове середовище туристичного бізнесу має особливий культурологічний, інтелектуальний характер, так як туристичне споживання направлено на придбання упередметнених (матеріальних) товарів, що відображають історичну, національну, соціологічну та іншу специфіку відвідуваної DESTINATION. У цьому сенсі туристичне споживання і ринок туристичних послуг несуть в собі культурологічну спрямованість, пізнавально-

романтичний аспект, а туристична послуга має невловимий, нематеріальний характер, хоча і справляє глибоке емоційне враження. Прикладом може служити висока пізнавальна сила впливу розповіді екскурсовода.

Також особливістю підприємництва у сфері туризму є те, що надання туристичних послуг обумовлено договором купівлі-продажу конкретного туру, згідно з яким одна сторона (туроператор, турагент) за узгоджену плату зобов'язується забезпечити надання замовленого іншою стороною (туристом) комплексу туристичних послуг, тобто туристичного продукту. Договір на туристичне обслуговування укладається за загальним положенням договору про надання послуг, якщо інше не передбачено законодавством України, в письмовій (електронній) формі. Він може укладатися шляхом видачі ваучера, який представляє собою форму письмового договору на туристичне та екскурсійне обслуговування. У договорах обумовлюються: види послуг і терміни їх надання, загальна вартість, розмір фінансової відповідальності туроператора, інші дані, обумовлені характером угоди. Таким чином, турист, сплативши повний комплекс туристичних послуг, зможе з ним ознайомитися тільки в дестинації прийому.

Підприємницька діяльність в сфері туризму пов'язана з впливом на неї зовнішніх ефектів (екстерналій). Сутність цих ефектів полягає в тому, що виробництво, формування, реалізація та споживання туристичних послуг утворюють зовнішні вигоди для туристичного бізнесу різного рівня і спрямованості. Однак зовнішні ефекти, створювані туризмом, можуть бути як позитивними, так і негативними. До позитивних ефектів належать: доходи нетуристичних суб'єктів підприємництва, пов'язані зі збільшенням реалізації товарів і послуг, що не входять в туристичний продукт; розвиток інфраструктури дестинації в зв'язку з туризмом; збільшення кількості робочих місць і скорочення безробіття; зростання державних доходів за рахунок отримання податків і зборів від туристичної діяльності. До негативних впливів туризму відносяться: забруднення навколишнього

середовища, нанесення шкоди живій природі і погіршення екологічної обстановки в цілому.

І, нарешті, важливою особливістю підприємницької діяльності в туризмі є те, що туристичні послуги і туристичні продукти не можуть накопичуватися і зберігатися для подальшого споживання. Це стосується, наприклад, нереалізованого місця в готелі, каюті на круїзному лайнері, купе в поїзді. Якщо продаж не відбувся, значить, туристичне підприємство зазнало збитків. Тому багато підприємців пропонують знижки або інші пільги для стимулювання збуту туристичних послуг.

На рівні національної економіки у багатьох країнах центральні та місцеві органи влади створюють та впроваджують програми та політику для стимулювання та підтримки започаткування нового бізнесу, покращуючи місце та роль малих та середніх підприємств у галузі туризму [86].

При розробці підтримуючих заходів розвитку як національного, так і регіонального туризму, спрямованих на масштабне збільшення туристичного потоку, необхідно враховувати глобальні чинники споживчого вибору. У туристичному підприємстві сьогодні простежуються наступні тенденції:

1) посилення впливу інформаційних технологій, оскільки при плануванні подорожей нині досить активно використовуються мобільні додатки смартфонів;

2) збільшення потоків ділового туризму (відрядження, конференції, виставки), при якому відбувається поєднання ділових цілей та екскурсійних і розважальних програм;

3) формування нової логістики маршрутів і зміна звичних туристичних напрямків стає головним трендом, характерним практично для всіх країн;

4) розвиток бюджетних варіантів туризму. Даний тренд включає в себе соціальний туризм, де поряд зі зниженням вартості поїздок залишаються затребуваними оздоровчі тури, що дозволяють зміцнювати фізичне здоров'я;

5) розвиток екологічного туризму. Вибір найбільш екологічних туристських маршрутів, а також пошук нових напрямків екотуризму, є сьогодні трендом у розвитку сучасної туристичної індустрії та відкриває перед нею абсолютно нові напрямки [5].

Міжнародна співпраця у галузі туризму ґрунтується на перевагах розвитку інтелектуального потенціалу, ефективному використанні економічного, науково-технічного та природно-рекреаційного потенціалу з метою активного розвитку туристичних підприємств. Комплексний системний розвиток туризму ґрунтується на державному, регіональному рівні через використання переваг конкурентоспроможності туристичного підприємництва, туристичних продуктів, підвищення ефективності управління, розвиток професійних навичок працівників, упровадження нових напрямів та сучасних концепцій менеджменту.

Стратегія упровадження системної активізації напрямів розвитку туристичних підприємств повинна охоплювати:

- використання наукового, техніко-технологічного, інформаційного, програмно-комп'ютерного потенціалу;
- модернізацію туристичної інфраструктури, розвиток суміжних галузей економіки;
- повноцінне використання інформаційних, фінансових та матеріальних ресурсів туристичних підприємств;
- скорочення термінів упровадження у туризмі, підтримання туркластерів;
- розвиток людського капіталу, талант-менеджмент, практичне впровадження сучасних навчань та концепцій менеджменту на туристичних підприємств.

Розробляючи напрями розвитку туристичних підприємств, слід враховувати:

- 1) імідж України – туристичної держави; поєднання державного,

регіонального управління з ефективним менеджментом туристичного підприємства;

2) необхідність підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту до рівня міжнародних стандартів;

3) ефективний розвиток туризму в кластерній моделі економіки; розвиток міжнародного клубного туризму як ефективного напрямку інвестування і фінансування розвитку туристичних підприємств;

4) розширення спектра та якості сервісних послуг у туризмі; розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності у туризмі [33].

Сучасні державні та регіональні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні:

- розширення політики іноземного інвестування для становлення сталого економічного розвитку, ґрунтуючись на досвіді США, Великобританії, Китаю; інвестиції повинні стати позитивним чинником соціально-економічного розвитку України [97];

- розвиток інститутів спільного інвестування на основі гарантування безпеки, законодавчого, податкового, нормативного супроводу іноземних інвестицій, зменшення бюрократії та корупції;

- розширення розвитку туризму в напрямі адаптації структури національної економіки до вимог постіндустріального суспільства;

- упровадження національних та регіональних програм освоєння іноземних інвестицій на основі оптимального державного та територіального устрою, забезпечення економічної самодостатності регіонів України [Корчинська];

- підвищення інвестиційної привабливості національних туристичних комплексів;

- контроль якості туристичних продуктів в умовах трансформації економіки;

- розгляд доцільності входження України у міжнародні системи

курортних обмінів RCI (Resort International) та II (Interval International) тощо;

- зниження рівня корумпованості економіки, нерациональної економічної поведінки;
- стимулювання енерго- та ресурсощадних технологій на туристичних підприємства;
- упровадження достатнього інформаційного забезпечення (спеціалізовані інтернет-сайти для ознайомлення та вибору регіонів, галузей інвестування, туристичних проєктів, безпосереднього контакту із власниками та менеджерами туристичних підприємств) [33].

Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні на рівні окремих організацій:

- урахування багатоаспектності завдань туристичного підприємства, необхідності переосмислення філософії бізнесу;
- дотримання важливих принципів діяльності (цілеспрямованість, системність, дієвість, економічна ефективність, оптимальність використання ресурсів, часова відповідність задоволення туристичних послуг, конфіденційність);
- моніторинг економічних показників результативності діяльності туристичних підприємств; урахування організаційних, фінансових, технічних, кадрових, інформаційних обмежень; виконання діагностичних, інформаційних, аналітичних, контрольних, прогностичних, регулювальних, превентивних функцій;
- дослідження індикаторів бізнес-процесів діяльності та розвитку туристичних підприємств; застосування методів відстеження, оцінювання, прогнозування, інформаційного обслуговування діяльності туристичних підприємств; контроль результативності бізнес-процесів туристичних підприємств за моделлю «час–витрати–якість продукту»;
- застосування відповідного інформаційно-методичного, програмно-технічного та організаційно-кадрового забезпечення;

– застосування системних мотиваційних інструментів для підвищення результатів роботи працівників туристичних підприємств: а) матеріальні заохочення (компетентнісний підхід, результативна надбавка з урахуванням професійної компетентності, рівня виконання роботи, ініціативності, креативності, складності й обсягу робіт, ділових якостей; щоквартальна винагорода топ-менеджерів як відсоток до посадового окладу); б) нематеріальні заохочення;

– визнання туристичних послуг як об'єкта «інтегрованих рішень для споживачів» [95], що, на думку дослідників, може стосуватися туристичного продукту. Управління цими процесами має три аспекти: а) операційна досконалість; б) міжфункціональна координація, спрямована на зменшення суперечностей, конфліктів між окремими функціональними сферами туристичного підприємства, передбачає застосування процесних ланцюгів вартості (проектування і розвиток продукту, доставка туристичного продукту, обслуговування клієнтів, комунікація); в) зовнішня координація – синергійна інтеграція ланцюгів вартості окремих суб'єктів (постачальників, виробників, споживачів туристичного продукту) [33].

Отже, належне створення, а в подальшому функціонування та розвиток кожного суб'єкта підприємницької діяльності, потребує детального планування, дієвим інструментом якого виступає процес бізнес-планування. Особливо при започаткуванні нового напрямку, виду економічної діяльності чи створенні стратегічного підрозділу суб'єкта бізнесу важливе значення відводиться розробці бізнес-плану як детального попереднього аналізу та прогнозу перспектив підприємницького проекту. Особливо важливим є бізнес-планування підприємницької діяльності на сучасному етапі розвитку економіки, адже об'єктивно посилюється потреба в більш детальному та комплексному впровадженні сучасних елементів планування за для забезпечення життєздатності та планової конкурентоспроможності бізнесу [4].

У наступному підрозділі нами буде розроблено бізнес-план садиби сільського зеленого туризму.

3.2 Бізнес-план садиби сільського зеленого туризму

Роль бізнес-плану для суб'єкта підприємницької діяльності полягає в тому, що цей документ виконує сукупність цілей, узагальнених за зовнішньою та внутрішньою функціями:

1. Зовнішня (документ призначений для інституцій фінансово-кредитного сектора, інвесторів, співзасновників, партнерів по бізнесу, потенційних працівників) стосується ознайомлення заінтересованих суб'єктів зовнішнього середовища із сутністю та основними аспектами підприємницького проекту.

2. Внутрішня (документ призначений для внутрішнього користування апаратом управління, іншими працівниками суб'єкта підприємницької діяльності) стосується опрацювання механізму самоорганізації, тобто обґрунтування цілісної системи управління реалізацією бізнес-проекту.

Відтак, основними цілями розробки бізнес-плану є:

1) промодельовати систему управління суб'єктом бізнесу (його окремим бізнес-проектом чи стратегічним господарським підрозділом). Досвід та практика засвідчують, що успіх підприємницької діяльності визначається трьома факторами: правильним розумінням реальної ситуації в даний момент часу; чіткою постановкою цілей, яких хоче досягнути суб'єкт бізнесу; якісним плануванням процесів переходу з одного стану в інший. Тому бізнес-план з його конкретними комерційними цілями та програмою дій для їх досягнення виступає в ролі засобу, здатного керувати бізнесом;

2) передбачити ускладнення / ризики функціонування суб'єкта бізнесу (його окремого стратегічного підрозділу чи реалізації окремого

підприємницького проекту);

3) залучити позичковий капітал, необхідний для створення суб'єкта бізнесу чи реалізації окремого підприємницького проекту. Бізнес-план розкриває не лише виробничу, ринкову і організаційну, але і фінансову інформацію про бізнес-суб'єкт. Ця інформація дозволяє робити висновки про те, якою є його потреба у стартовому капіталі, як будуть витрачатися кошти та погашатися кредити, який рівень ризику господарювання тощо. У цьому контексті бізнес-план є основою конструктивних відносин з потенційними інвесторами, банком тощо;

4) забезпечити процес «комунікації» між суб'єктом підприємницької діяльності та інституціями зовнішнього середовища його функціонування (постачальниками, контрагентами, покупцями, потенційними працівниками);

5) розвинути управлінські навички керівництва та іншого управлінського персоналу суб'єкта підприємницької діяльності [4].

Загальна структура бізнес-плану представлена логікою планування і те, які саме акценти будуть зроблено, залежить від особливостей власне бізнесу: фази розвитку ринку, сегменту споживачів, галузі діяльності, масштабів виробництва та ін. Бізнес-план традиційно може бути представлений в таких основних розділах:

1. Резюме. Дає інформацію про ідею та основні завдання проекту, а також про плановані обсяги діяльності та фінансові результати.

2. Загальна характеристика продукції та послуг. Відповідає на питання, що передбачається запропонувати споживачам.

3. Оцінка галузі господарської діяльності. Представляє результати аналізу господарського та економічного оточення, в якому передбачається здійснювати діяльність.

4. План маркетингу. Описує результати проведених маркетингових досліджень цільового ринку.

5. План виробництва. Розглядає питання технології та організації

виробничої діяльності підприємства, що проектується.

6. Організаційний план. У цілому він припускає відповіді на кілька запитань. Де і за допомогою чого буде вироблятися продукція (надаватися послуги)? Яким способом буде вироблятися продукція і як це виробництво буде організовано?

7. Фінансовий план. У ньому розрахунковим шляхом обґрунтовуються фінансові результати діяльності проектного бізнесу.

8. Ризики. Представляє результати аналізу ризиків проекту, передбачені шляхи їх скорочення [7].

Нижче наведено основні відповіді питання, на які слід дати відповідь під час розробки бізнес-плану, і які фактично формують його зміст.

1. Резюме

На базі власного будинку у с. Потоки кремнечуцького р-ну Полтавської обл. площею 100 кв. м. і території заміської ділянки площею 3000 кв. м. буде організована агросадиба з гостьовим будинком, рекреаційною зоною і мініфермою. Власником будуть надаватися послуги з проведення кінних і пішохідних прогулянок, катанні на велосипедах, риболовлі і т.д. Цільовою аудиторією проекту стануть жителі великих міст України – сім'ї з дітьми, подорожуючі пари віком до 30 років, молодь і компанії. Ціновий сегмент проекту – середній.

Обсяг стартових вкладень в проект складає 590 тис. грн. Інвестиційні витрати спрямовані на ремонт приміщення і облаштування ділянки (створення лазні, басейну, навісів тощо), придбанні устаткування і формування фонду обігових коштів, за рахунок яких покриватимуться збитки початкових періодів. Для реалізації проекту будуть використані власні кошти.

Фінансові розрахунки охоплюють п'ятирічний період роботи проекту. Згідно із розрахунками стартові вкладення окупляться через 36 місяців роботи.

Таблиця 3.2.1

Основні показники проекту [складено автором]

Стартові вкладення, грн	590000
Орієнтований термін окупності, місяців	36
Виручка (за 1 рік роботи), грн	153600
Виручка (за 2 рік роботи), грн	184320

2. Загальна характеристика продукції та послуг

Послуги будуть ділитися на кілька основних видів: послуги з розміщення, організація харчування, оренда туристичного та спортивного спорядження, організація екскурсій і надання додаткових послуг (табл. 3.2.2). Прийняте поділ доцільно в зв'язку з тим, що дозволяє власнику проекту витягувати додаткову виручку, а клієнт не зобов'язаний переплачувати в ціні як при покупці так званих пакетних турів і може самостійно вибирати способи проведення дозвілля.

Таблиця 3.2.2

Опис товарів і послуг [складено автором]

№ з/п	Найменування	Опис товару або послуги	Вартість одиниці
1	2	3	4
Послуги з розміщення в гостьовому будинку			
1	Номер «Стандартний», двомісний	Оренда стандартного номера на 2 спальних місця – 2 шт	600 грн/добу
2	Номер «Стандартний», чотиримісний	Оренда стандартного номера на 4 спальних місця – 2 шт	1200 грн/добу
Харчування			
3	Харчування (сніданок)	Сніданок	100 грн/добу
4	Харчування (дворадове)	Сніданок і вечеря	300 грн/добу
Оренда туристичного та спортивного спорядження			
5	Оренда велосипеда	Оренда прогулянкового велосипеда	50 грн /година 200 грн/доба
6	Оренда човна	Оренда веслового човна	70 грн /година 400 /добу
7	Оренда туристичного та спортивного спорядження	Оренда наметів, спальників, волейбольної сітки, вудок, м'ячів, рюкзаків, захисного інвентарю	безкоштовно

Продовж. табл. 3.2.2

1	2	3
Організація екскурсій (в теплий сезон)		
1-денний сплав на човнах	1-денний сплав на човнах без ночівлі	договірна
1-денний велопробіг	1-денний велопробіг по маршруту №1 без ночівлі	договірна
1 денний велопробіг	1-денний велопробіг по маршруту №2 без ночівлі	договірна
2-денний велопробіг	2-денний велопробіг по маршруту № 3 з ночівлею в наметах	договірна
Додаткові послуги		
Риболовля	Риболовля на озері	30 грн /година
Лазня	Лазня на дровах (до 6 осіб)	100 грн /година
Кінна прогулянка	Прогулянка на коні з супроводом інструктора	150 грн /година
Мангал	Самостійне приготування їжі на мангалі, користування вуличними альтанками і столиками	безкоштовно
Басейн	Купання в басейні	безкоштовно
Парковка	Крита парковка на території садиби, цілодобове відеоспостереження	безкоштовно
Wi-Fi	Послуги безкоштовного бездротового інтернету	безкоштовно

У число додаткових послуг увійдуть розваги, що надаються як самим власником, так і іншими особами за договірну плату і винагородою власнику в договірних відсотках від суми. У число останніх, зокрема, входить організація кінних прогулянок тощо.

На початковому етапі для гостей буде створено 6 номерів на 16 спальних місць. Термін перебування гостей на території садиби в середньому може варіюватися від 2 до 5 днів.

3. Оцінка галузі господарської діяльності

В Україні доля сільського зеленого туризму не перевищує 1 % ринку. При цьому його цільовою аудиторією є прошарок жителів великих міст з

вищою освітою і рівнем доходів середній і вище. Основним мотивом для відвідування сільської місцевості є бажання зіткнутися з «справжнім» життям в усіх її проявах, включаючи природу, натуральну їжу, тишу, як спосіб піти від міської метушні, поспілкуватися з близькими людьми, відновити сили. Попит на такі послуги зростає в літній період, а також в період свят, особливо новорічних. Найбільш затребуваний у населення термін перебування – це уїкенд або тур на 3-5 днів.

У більшості випадків об'єктами сільського туризму є гостьові будинки та бази відпочинку, розташовані в екологічно чистих районах. Спектр їх послуг не широкий і може обмежуватися лише розміщенням, нехитрими безкоштовними розвагами або наданням площадки для них. Другий тип – це створені за зразком західних ферм агросадиби, які мають більш розвинену інфраструктуру, більш широкий спектр послуг та всю необхідну атрибутику. Тут крім господаря і сторожа може бути задіяні інший персонал, який надає послуги з розміщення та додаткового обслуговування. Також в нашій країні не представлений вид трудового агротуризму, коли господар садиби організовує безкоштовне розміщення і харчування туриста в обмін на допомогу по господарству.

Незважаючи на законодавчу неврегульованість цієї сфери, вона має великі перспективи. Основна причина – зростання внутрішнього туризму в Україні, який спостерігається в останні роки в зв'язку з падінням платоспроможності населення, зростанням курсу валют і пошуком альтернативи зарубіжним напрямкам, нестабільної міжнародної ситуацією, війною в країні. Не можна не брати до уваги і загальносвітову тенденцію – поступове зростання інтересу до агротуризму та відпочинку в сільській місцевості, коли туризм «популярних напрямків» стає явищем менш привабливим. За експертними оцінками, рентабельність сільського туризму в Україні може становити 15-30 %.

4. План маркетингу

Цільова аудиторія проекту – жителі Київської, Харківської та Дніпропетровської області. По-перше, це сімейні туристи з рівнем достатку «середній» і вище, які мають дітей. Як правило, ця категорія населення проживає в багатоквартирних будинках і зазвичай не має власного заміського будинку або дачі. Така аудиторія шукає тихі місця для відпочинку на природі, де можна було б недорого розміститися з дітьми.

Фахівці туристичної галузі відзначають, що вийшли в лідери категорії туристів з причини наявності трьох основних трендів. Це: зниження вартості поїздки, самостійне планування подорожі і онлайн-сервіс. Під останнім мається на увазі можливість спланувати подорож, забронювати готель за допомогою Інтернету. В сучасних умовах 75 % туристів вибирають і оплачують свої подорожі через Інтернет. Таким чином, ключовими факторами для цільової аудиторії є: доступна ціна, наявність місць для проведення дозвілля на природі, можливість бронювання послуг через інтернет.

Конкуренція для даного бізнесу мінімальна. Основними конкурентами можна вважати бази відпочинку, розташовані, як правило, по берегах річок і озер. Переваги садиби перед базами відпочинку: різноманітність комплексу пропонуванних послуг, доступна ціна при високій якості послуг, а не навпаки, занурення в сільське життя, більш спокійна, затишна і домашня атмосфера – на садибі можуть перебувати одночасно не більше 4 сімей.

Незважаючи на те, що конкуренції на ринку практично немає, потрібно приділити значну увагу рекламі. Основним каналом стане Інтернет. Інформація про послуги буде розміщена на безкоштовних інтернету-порталах, на інтернет-сайтах. Також планується створення сторінок в соціальних мережах і власного сайту з інформацією про номерний фонд і послуги агросадиби. Оскільки цільова аудиторія все більше зміщується в молодіжний сегмент, планується розміщення платних постів в популярних паблік і спільнотах великих міст, розташованих в максимальній близькості

від садиби.

5. План виробництва

Підбір місця. Ключовий фактор в плануванні даного бізнесу – правильний вибір місця. Це повинно бути місце, що знаходиться на відстані від великих міст, джерел забруднення та дорожнього шуму. Обов'язковою умовою є наявність водойми (бажано відповідного для купання), а також великої кількості місць для піших і велопогулянок (ліси, пагорби, балки, гори, струмки тощо). При цьому місце повинно бути відносно безпечним для туристів, не загрожувати їх життю та здоров'ю. Також приїжджі не повинні стати об'єктом негативного ставлення до них з боку місцевих жителів. Місце мусить мати хорошу транспортну доступність (асфальтова дорога, залізниця), мати комунікації (хоча б електрику), мобільний зв'язок.

Розміщення. Незважаючи на життя в селі, багато гостей не можуть відмовитися від благ цивілізації, тому бажано наявність в номерах санвузли, спліт-системи, бездротового доступу в інтернет і т.д. Крім того, для гостей буде створений басейн, зелені майданчики для ігор на повітрі, альтанки, мангали та інше. Номери будуть ділитися за двома категоріями: за кількістю спальних місць (двомісні, чотиримісні) і рівнем комфортності (стандарт і підвищеної комфортності).

Харчування. Для бажаючих на вибір буде організовано одноразове або дворазове харчування. Для приготування їжі будуть використовуватися екологічно чисті продукти (молоко, кисле молоко, сало, м'ясо) або вирощувані або збираються безпосередньо власником (овочі, фрукти, ягоди, гриби), а також виловлена в навколишніх водоймах риба.

Програма. Крім місця слід подбати про насичену програму для гостей. На агросадібі буде пропагуватися активний і здоровий відпочинок: з колективними спортивними іграми між гостями, організацією походів по околицях з метою збору грибів / ягід або відвідування природних місць або культурно-історичних пам'яток. Програма повинна включати себе розваги на

будь-який смак, тому власником проекту буде встановлена домовленість з одним з місцевих фермерів по організації кінних прогулянок. Сам власник і члени його сім'ї будуть брати участь в велопоходах і сплавах, виступаючи в ролі провідників, підтримувати гарний настрій гостей.

Співробітники. Одна з переваг проекту – у відсутності витрат на персонал. Керівником проекту виступить його ініціатор – господар агрооселі, а його помічниками стануть члени сім'ї. Для початкового періоду діяльності потрібно найняти сторожа-різноробочого для охорони садиби в нічний час і підсобних робіт (заготівля дров, прибирання території, стрижка газонів і т.д.). Також за договірну плату будуть залучатися представники фольклорного ансамблю та місцевої тваринницької ферми. Таким чином, навіть не дивлячись на невеликі масштаби бізнесу, сама його наявність стане додатковим джерелом доходу і поліпшить матеріальний стан жителів села.

Підготовка території та садиби. Створення агросадиби включає проведення підготовчих робіт з облаштування території та ремонту будівлі. На початковому етапі гостьові кімнати будуть створені в наявному приміщенні площею 100 кв. метрів. Надалі на території ділянки будуть зведені додаткові будиночки відпочинку. Ремонт будівлі включитиме часткову перепланування і капремонт внутрішніх приміщень, шпаклівку, фарбування покриттів (стіни, підлога), ремонт загальної їдальні під дерево, будівля додаткових санвузлів. Роботи будуть виконані із залученням спеціалізованих компаній (наприклад, будівництво лазні, басейну), а також власними силами (облаштування мініферми, створення нового дизайну території).

Устаткування. На закупівлю необхідного обладнання буде витрачено 302400 грн. Орієнтований перелік необхідного наведено в табл. 3.2.3.

Обсяг виробництва. Точно спрогнозувати плановий обсяг завантаження агросадиби в зв'язку з великою вірогідністю майже неможливо в умовах військового стану, в зв'язку з чим необхідно розглянути песимістичний прогноз продажів, а потім виділити усереднені показники.

Таблиця 3.2.3

Перелік обладнанням [складено автором]

№ з/п	Найменування	Ціна, грн	Кількість	Вартість, грн
1	2	3	4	5
Обладнання для ділянки				
1	Альтанка готова дачна	20000	1	20000
2	Мангал	2000	3	6000
3	Господарський інвентар, інструменти	5000	1	5000
Обладнання для будинку				
Гостьові кімнати				
4	Ліжко односпальне	4000	4	16000
5	Ліжко двоспальне	7000	4	28000
6	Шафа для одягу	2500	4	10000
7	Тумба приліжкова	500	8	4000
8	Стілець	1000	10	10000
9	Столик журнальний	600	4	3200
11	Люстра	1000	6	4000
12	Крісло	1000	2	2000
13	Кондиціонер	12000	4	48000
14	Дзеркало	500	4	2000
Інше, сантехніка				
15	Пральна машина	10000	1	10000
16	Стіл столовий великий	6000	1	6000
17	Стілець	500	20	10000
18	Унітаз	1000	4	4000
19	Душова кабіна	8000	4	32000
20	Умивальник	1000	4	4000
21	Дзеркало	500	4	2000
Спортивний і туристичний інвентар				
22	Велосипед дорослий	8000	4	32000
23	Велосипед підлітковий	6000	2	12000
24	Гамак	1000	2	2000
25	Сітка волейбольна	1000	1	1000
26	Ракетки для бадмінтону, волани	600	2	1200
27	М'ячі для гри в футбол, волейбол	200	2	400
28	Спальник	400	10	4000
29	Намет	1500	2	3000
Інше				
30	Білизна постільна	700	8	5600
31	Ковдри і подушки	800	8	6400
32	Кухонний посуд	500	8	4000

Продовж. табл. 3.2.2

1	2	3	4	5
33	Рушник	200	8	1600
34	Приналежності для басейну	3000	1	3000
Разом:				302400

При розрахунках врахований чинник сезонності попиту (підвищення в травні-серпні і грудні-січні, зниження у вересні-листопаді, лютому-квітні). Старт роботи заплановано на листопад з метою прийняти перших гостей на новорічні свята.

1.1 Виручка від розміщення гостей «Стандарт» за 1-ий рік розрахована наступним чином.

Ціна за розміщення 1 людини у даних розрахунках дорівнює у середньому 300 грн з 1 особи за добу при песимістичному сценарію:

– у період грудень-січень (2 місяці) планується розмістити на 2 доби по 4 особи в місяць при песимістичному прогнозі:

$$2 \text{ місяці} * 4 \text{ особи/міс.} * 2 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 4800 \text{ грн};$$

– у період з лютого по квітень (3 місяці) планується розмістити на 2 доби по 8 осіб в місяць при песимістичному прогнозі.

$$3 \text{ місяці} * 8 \text{ осіб/міс.} * 2 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 14400 \text{ грн};$$

– у період з травня по серпень (4 місяці) планується розмістити на 3-4 доби: по 10 осіб в місяць при песимістичному прогнозі:

$$4 \text{ місяці} * 10 \text{ осіб/міс.} * 3 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 36000 \text{ грн};$$

– у період з вересня по листопад (3 місяці) планується розмістити на 3 доби по 8 осіб в місяць при песимістичному прогнозі:

$$3 \text{ місяці} * 8 \text{ осіб/міс.} * 3 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 21600 \text{ грн.}$$

Всього за 1-ий рік планується отримати виручки від розміщення гостей 76800 грн. при песимістичному прогнозі.

1.2 Виручка від розміщення гостей «Стандарт» за 2-ий рік розрахована як значення попереднього року, збільшені на 20 % за рахунок збільшення попиту.

За 2-ий рік планується отримати виручки від розміщення гостей 92160 грн при песимістичному прогнозі

2.1 Виручка від харчування гостей за 1-ий рік розрахована відповідно до кількості гостей в розрахунках виручки за розміщення. Ціна сніданку та вечері на одну людину дорівнює 300 грн.

– у період грудень-січень (2 місяці) планується отримати виручки від харчування гостей:

$2 \text{ місяці} * 4 \text{ особи/міс.} * 2 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 4800 \text{ грн}$ при песимістичному прогнозі;

– у період з лютого по квітень (3 місяці) планується отримати виручки від харчування гостей:

$3 \text{ місяці} * 8 \text{ осіб/міс.} * 2 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 14400 \text{ грн}$ при песимістичному прогнозі;

– у період з травня по серпень (4 місяці) планується отримати виручки від харчування гостей:

$4 \text{ місяці} * 10 \text{ осіб/міс.} * 3 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 36000 \text{ грн}$ при песимістичному прогнозі;

– у період з вересня по листопад (3 місяці) планується отримати виручки від харчування гостей:

$3 \text{ місяці} * 8 \text{ осіб/міс.} * 3 \text{ дні} * 300 \text{ грн/доба} = 21600 \text{ грн}$ при песимістичному прогнозі.

Всього за 1 рік планується отримати виручки від харчування гостей 76800 грн при песимістичному прогнозі.

2.2 Виручка від харчування гостей за 2-ий рік розрахована як значення попереднього року, збільшені на 20 % за рахунок збільшення попиту.

За 2-ий рік планується отримати виручки від харчування гостей 92160 грн при песимістичному прогнозі.

6. Організаційний план

Справжній бізнес відкривається з нуля, реєструється ФОП, створюється

розрахунковий рахунок. Планування і контроль ведення діяльності здійснює власник. Він же займається пошуком клієнтів, рекламою, забезпечує заїзд гостей та їх обслуговування під час перебування. Деякі допоміжні послуги здійснюють члени сім'ї власника. Для забезпечення безпеки гостей і роботи, що вимагає фізичної допомоги буде найнятий сторож-разнорабочий з плаваючим графіком праці. Зразкові витрати на послуги найманого працівника – 8 тис грн. Реалізація проекту передбачає два періоди: підготовчий і основний. Протягом підготовчого періоду тривалістю 7 місяців (квітень-жовтень) здійснюються такі види робіт:

- ремонт будинку, облаштування гостьових кімнат;
- меблювання, закупівля меблів для дому;
- установкою додаткових санвузлів;
- створення альтанок;
- будівництво лазні;
- створення басейну;
- створення «мініферми» з підсобних приміщень для утримання домашньої худоби;
- ландшафтний дизайн території (оформлення доріжок, палісадників, гірок);
- покупка спортивного інвентарю та туристичного обладнання.

В основний період ведеться діяльність з прийому, розміщення та обслуговування гостей, ведеться пошук нових клієнтів і проводяться роботи по поліпшенню і розширенню послуг, що надаються. У міру розвитку проекту передбачається створення нових видів розваг для туристів, відкриття літнього будиночка, найм додаткового персоналу.

7. Фінансовий план

Фінансовий план враховує всі доходи і витрати і розрахований на трирічний період існування проекту, в подальшому планується розширення бізнесу і створення нових готельних місць. Інвестиції на запуск

складуть 590 тис. грн. Основна частина інвестицій припадає на ремонт будівлі і гостьових кімнат (50 %), закупівлю обладнання та інвентарю (25 %), облаштування території (25 %) (табл. 3.2.4).

Таблиця 3.2.4

Інвестиційні витрати проекту [складено автором]

№ з/п	Найменування	Сума, грн
Нерухомість		
1	Ремонт будівлі та гостьових кімнат	295000
2	Облаштування території	147500
Устаткування		
3	Закупівля обладнання та інвентарю	147500
Нематеріальні активи		
4	Реклама	10000
5	Оформлення	1000
Разом:		601000

Видаткова частина проекту включить змінні витрати на комунальні послуги, електроенергію, закупівлю продуктів харчування, витрати на організацію додаткових послуг. Постійні витрати включають оплату праці сторожа / різноробочого. Дохідна частина приведена в табл. 3.2.3.

8. Ризики

Для оцінки ризиків необхідно провести аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів належать загрози, пов'язані з економічної ситуації в країні, до внутрішніх – ефективність управління. До зовнішніх ризиків даного виду діяльності можна віднести:

- падіння платоспроможного попиту. Даний ризик нівелюється шляхом зниження вартості на послуги для залучення клієнтів за рахунок фактора низької ціни і без серйозного збитку рентабельності, оскільки витрати на ведення діяльності мінімальні;

- поява конкурентів. Ризик оцінюється як малоймовірний. Для його мінімізації робота агросадиби з самого початку націлена на формування позитивного іміджу, ведеться постійний моніторинг ринку.

До внутрішніх ризиків відносяться:

- зниження репутації серед цільової аудиторії при помилках в управлінні або зниженні якості послуг. Даний ризик нівелюється при постійному контролі якості послуг, отриманні зворотного зв'язку від постояльців і проведення заходів щодо усунення недоліків.

- поломка прокатного та іншого обладнання. Ризик нейтралізується за допомогою своєчасного проведення обслуговування, контролю за його станом.

- нещасний випадок з гостем. Ризик мінімізується за рахунок дотримань норм безпеки (наявність вогнегасників, протипожежних щитів), проведення інструктажів перед проведенням піших, кінних і велопрогулянок, забезпечення охорони території.

Отже, бізнес-планування дозволяє передбачити проблеми, які можуть з'явитися в процесі реалізації підприємницьку ідею та знайти ефективні шляхи їх вирішення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведення дослідження засвідчило, що сільський зелений туризм – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий природний ландшафт. Сільський зелений туризм – це не тільки споглядання, але й активна участь у житті села.

Визначено, що до очевидних переваг від розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України можна віднести наступні:

- скорочення рівня безробіття, стимулювання створення нових робочих місць;
- зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських жителів за відносно невеликих фінансових витрат;
- покращення благоустрою садиб та сіл, розвиток інженерної та соціальної інфраструктури;
- розвиток малого підприємництва на селі, а також екологічної привабливості сільської місцевості;
- розширення асортименту продукції присадибних господарств;
- стимулювання охорони місцевих пам'яток, збереження місцевих звичаїв, фольклору, народних промислів;
- підвищення культурно-пізнавального рівня сільського населення;
- поповнення місцевих бюджетів;
- не потребує значних інвестицій та використовує переважно приватні джерела фінансування, а капіталовкладення швидко окупаються.

Водночас з беззаперечними перевагами щодо доцільності впровадження малого підприємництва у сферу сільського зеленого туризму існують чинники, що гальмують його розвиток:

- неврегульованість законодавства у сфері сільського зеленого

туризму;

- відсутність системи категоризації господарств у сфері сільського зеленого туризму;

- недостатній рівень державної підтримки;

- недостатній інтерес органів самоврядування до розвитку цієї галузі;

- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення для розвитку підприємництва в галузі сільського зеленого туризму;

- недостатня кількість та якість у потенційних учасників цього виду туризму знань з організації бізнесу;

- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури в сільській місцевості;

- нерозвинена система просування турпродуктів на внутрішньому і зовнішньому туристичних ринках.

У цілому підприємництво сприяє відновленню і розвитку економіки туризму, створенню інноваційного середовища, відкриває шлях до перетворень, а тому стає рушійною силою розвитку економіки не тільки туризму, а й економіки всієї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва Ю. В. Державне регулювання соціального туризму в Україні / Ю. В. Алексєєва // Збірник наукових праць НАДУ. – 2009. – № 1. – С. 182-191.
2. Барановський М. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С. 13-21.
3. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2008. № 1 (6). – С. 137-143.
4. Бізнес-планування підприємницької діяльності: навч. посіб. / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, Р. Р. Білик. – Чернівці: Технодрук, 2019. – 264 с.
5. Білозубенко В. С. Розвиток туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму / В. С. Білозубенко, М. В. Корнєєв, К. М. Горб // Ефективна економіка. – 2018. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6579>
6. Булах Т. М. Сільський туризм як перспективний напрям для соціально-економічного розвитку села / Т. М. Булах // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 11. – С. 143-147.
7. Верланов Ю. Ю. Бізнес-планування: теорія та практика: навчальний посібник / Ю. Ю. Верланов, О. Ю. Верланов. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 244 с.
8. Вишневська О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі: монографія / О. О. Вишневська. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 296 с.
9. Власенко І. В. Передумови розвитку сільського зеленого туризму у

Вінницькій області / І. В. Власенко // Збалансоване природокористування. – 2017. – № 2. – С. 42-47.

10. Волошенко С. С. Агротуризм як форма підприємництва в сільській місцевості регіону / С. С. Волошенко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 3. – С. 29-35.

11. Габа М. І. Вплив різноманітних факторів на розвиток і діяльність сільського зеленого туризму Карпат / М. І. Габа // Інтелект ХХІ. – 2015. – № 2. – С. 118-125.

12. Гавриук С. П. Особливості розвитку сучасного підприємництва на ринку туристичних послуг / С. П. Гавриук // Вчені записки Університету «КРОК». – 2017. – Вип. 47. – С. 156-165.

13. Герасимчук З. В. Регіональна політика транскордонного співробітництва: механізм формування та реалізації: монографія. / З. В. Герасимчук, О. М. Лютак. – Луцьк: Надстир'я, 2010. – 188 с.

14. Гончаров Ю. В. Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку загального піднесення економічного рівня регіону / Ю. В. Гончаров // Інтелект ХХІ. – 2014. – № 3. – С. 41-45.

15. Гопцій Д. О. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу Харківської області для цілей розвитку сільського та сільського зеленого туризму / Д. О. Гопцій, Т. Г. Ткаченко, О. Ю. Красовська // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2018. – № 1. – С. 17-23.

16. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.

17. Грановська В. Г. Агротуризм як інструмент диверсифікації діяльності агроформувань / В. Г. Грановська, Л. О. Алещенко // Економіка АПК. – 2019. – № 12. – С. 28-36.

18. Грицку-Андрієш Ю. П. Соціально-економічні особливості та основні напрями розвитку сільського туризму в регіоні: автореф. дис. ...

канд. екон. наук: спец. 08.00.05 / Ю. П. Грицку-Андрієш. – Чернігів, 2011. – 20 с.

19. Гуткевич С. О. Сільський зелений туризм: управління та розвиток. «Карпатський регіон»: монографія / С. О. Гуткевич, М. І. Габа. – Львів, 2013. – 205 с.

20. Даниліна С. О. Фінансово-економічні наслідки пандемії для світової туристичної галузі / С. О. Даниліна, Г. М. Коцюрубенко, О. В. Шикіна // Причорноморські економічні студії. – 2020. – Вип. 52-1. – С. 30-34.

21. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

22. Доценко А. І. Організація сільського туризму: навчальний посібник / А. І. Доценко. – К.: ВДК Університету «Україна», 2019. – 76 с.

23. Дубовіч І. А. Сучасні теоретико-методичні та практичні проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні / І. А. Дубовіч // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2018. – Вип. 30. – Ч. 2. – С. 57-60.

24. Дудзяк О. А. Порівняльна характеристика розвитку сільського зеленого туризму (агротуристички) в західних регіонах України та прикордонних регіонах Польщі / О. А. Дудзяк // Ефективна економіка. – 2018. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6190>

25. Жибак М. М. Сільський зелений туризм як інноваційна форма підприємництва / М. М. Жибак, Г. М. Христенко // Агросвіт. – 2021. – № 3. – С. 3-8.

26. Забуранна Л. К. Сільський туризм як чинник ефективного соціально-економічного розвитку сільських територій України / Л. К. Забуранна // Туризм сільський зелений. – 2012. – № 1. – С. 3-5.

27. Зінько М. та ін. Ще раз про сільський туризм, агротуризм, екотуризм і зелений туризм / М. Зінько, Г. Кінаш, Я. Дідик та ін. // Туризм

сільський зелений (спецвипуск) – 2002. – № 2. – С 2-7.

28. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij/silskij-turizm>

29. Кадош С. В. Теоретичні і практичні аспекти розвитку сільського туризму в Дніпропетровській області / С. В. Кадош, В. Є. Редько // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/74.pdf.

30. Калмикова І. С. Сільський туризм в стратегічному плануванні сталого розвитку сільських територій / І. С. Калмикова // Економіка харчової промисловості. – 2021. – Вип. 2. – Т. 13. – С. 112-122.

31. Кацемір Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку агроекотуризму в Україні / Я. В.Кацемір // Інтелект ХХІ. – 2020. – № 4. – С. 28-31.

32. Кондрух Я. С. Особливості та переваги розвитку сільського туризму в Сумській області / Я. С. Кондрух, І. С. Зігунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13658/1/OSOBLIVOSTI%20TA%20PEREVANY.pdf>

33. Копець Г. Р. Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні / Г. Р. Копець, І. Я. Кулиняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – 2020. – № 2 (8). – С. 37-48.

34. Коробка С. В. Зелений туризм як різновид підприємницької діяльності в сільській місцевості / С. В. Коробка // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2011. – Вип. 2 (1). – С. 233-237.

35. Корчинська О. О. Управління соціально-економічним розвитком об'єднаних територіальних громад / О. О.Корчинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми

економіки та управління . – 2019. – Вип. 7. – № 4. – С. 81-88.

36. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика : монографія / М. М. Костриця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 196 с.

37. Кудла Н. Вплив екотуризму на збалансований розвиток сільських територій / Н. Кудла // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 147-154.

38. Кудла Н. Соціально-економічне значення агротуризму в розвитку підприємництва на селі / Н. Кудла // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2004. – № 3. – С. 103-108.

39. Литвин І. В. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в регіоні / І. В. Литвин, М. О. Нек // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 81-88.

40. Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб.; за ред. д.г.н., професора Волошина І. М / Т. Ю. Лужанська. – К.: Кондор, 2008. – 385 с.

41. Молнар О. С. Передумови та стан розвитку сільського зеленого туризму на Закарпатті / О. С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 31. – С. 120-124.

42. Маєвський Я. Агротуризм: poradnik для сільського господаря / Я. Маєвський. – Львів, 2005. – 80 с.

43. Македон В. В. Бізнес-планування: навчальний посібник В. В. Македон. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 236 с.

44. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.

45. Ніколаєв К. Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: монографія / К. Д. Ніколаєв. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 153 с.

46. Організація підприємницької діяльності в сфері сільського туризму

особами з інвалідністю: посібник / М. Барна, М. Богуш, О. Волошинський та ін.]. – Львів: Растр-7, 2019. – 206 с.

47. Павлов О. І. Сільський розвиток та розвиток сільських територій: процесуальний та об'єктний прояви / О. І. Павлов // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 7. – С. 17-20.

48. Палюх В. В. Державне регулювання зеленого туризму в Україні: монографія / В. В. Палюх, Н. С. Грабар, С. В. Порока. – Харків: НУЦЗУ, 2021. – 202 с.

49. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України / В. В. Папп // Агросвіт. – 2015. – № 18. – С. 17-22.

50. Пасека С. Р. Сільський зелений туризм як запорука розвитку сільських територій / С. Р. Пасека, В. С. Демко // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2017. – № 4. – Ч. 1. – С. 80-86.

51. Петлін І. В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Західному регіоні України / І. В. Петлін // Вісник Львівського інституту економіки та туризму. – 2008. – № 3. – С. 210-213.

52. Петрова Н. О. Окремі напрями удосконалення правового регулювання діяльності особистих селянських господарств у сфері сільського зеленого туризму / Н. О. Петрова, В. В. Стрельник // Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – № 1. – С. 135-139.

53. Пехов В. А. Сутність підприємництва та особливості його розвитку в аграрній сфері України / В. А. Пехов // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2014. – № 3. – С. 33-38.

54. Пінчук Т. А. Агротуризм як форма підприємництва у сільській місцевості / Т. А. Пінчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». – 2009. – Вип. 28. – С. 54-67.

55. Пінчук Т. А. Основні форми та напрями надання послуг сільського

туризму / Т. А. Пінчук // Перспективи становлення конкурентоспроможної регіональної економіки. Матеріали VI Пленуму Спілки економістів України та міжнар. наук.–практ. конф. – Київ, 2007. – С. 288-291.

56. Пітюлич М. М. Соціально-економічна оцінка впливу сільського туризму на зайнятість та доходи населення Закарпатської області / М. М. Пітюлич, К. М. Кудак, О. Ю. Йолтуховська // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/644>

57. Пітюлич М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн / М. Пітюлич, І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка – 2011. – Спецпип. 33. – Ч. 3. – С. 154-158.

58. Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність: Проект Закону України від 24.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ruraltourism.com.ua/?a=viewmaterial&id=9>

59. Про Державний реєстр фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів: Закон України від 22 грудня 1994 р. № 320/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320/94-%D0%B2%D1%80#Text>

60. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

61. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.

62. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 р. № 742-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>.

63. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

64. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

65. Про плату за землю: Закон України від 3 липня 1992 р. № 2535-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2535-12#Text>

66. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

67. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України від 23.11.2003 р. № 4299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&skl=5

68. Про туризм: Закон України від 11.02.2015 р. № 324/95-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.

69. Радіонова О. М. Генезис агротуризму в Україні / О. М. Радіонова, В. С. Радіонов // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2545/2465>

70. Рихлицька Х. М. Розвиток підприємств сільського зеленого туризму в контексті кластерного підходу: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Х. М. Рихлицька. – Київ, 2013. – 21 с.

71. Рібун Л. В. Суть та значення агротуризму / Л. В. Рібун, Г. В. Стричак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.3. – С. 117-120.

72. Роглев Х. Й. Сільський туризм – перспективний напрямок розвитку туристської індустрії України / Х. Й. Роглев // Туризм: теорія та практика. – 2005. – № 1. – С. 7-15.

73. Розвиток підприємництва у сільській місцевості : довідник / [В. М.

Микитюк, О. В. Скидан, О. Д. Ковальчук та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320 с.

74. Розвиток сільського зеленого туризму та сільських територій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-102/doc-26/>.

75. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16.03.2017 №168-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>.

76. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навчальний посібник / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271 с.

77. Сердюкова О. М. Сутність сільського зеленого туризму / О. М. Сердюкова // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 87-90.

78. Сільській зелений туризм (Програма навчання. Курс лекцій. Методичні рекомендації); укл.: Т. О. Коберніченко, В. П. Васильєв. – К.: Аграрна освіта. 2005. – 76 с.

79. Соколова А. О. Зелений туризм як форма самозайнятості сільського населення Волині / А. О. Соколова, Н. В. Дудченко // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 16-17 травня 2013 р. – Тернопіль: Крок, 2013. – С. 377-380.

80. Соколова А. О. Туристична діяльність як пріоритетний напрям сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації управління / А. О. Соколова, Т. М. Ратошнюк, В. І. Ратошнюк, М. А. Мартинюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2021. – № 1. – С. 152-158.

81. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.greentour.com.ua.

82. Стренковська А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку зеленого

туризму в Україні / А. Ю. Стренковська, О. М. Євдокімова // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 38-2. – С. 41-44.

83. Ступень Н. Формування організаційно-економічного інструментарію забезпечення державної політики розвитку сільського туризму в Україні / Н. Ступень // Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. – 2018. – Вип. 2. – С. 81-91.

84. Табенська О. І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері: монографія / О. І. Табенська. – Вінниця: Твори, 2022. – 332 с.

85. Табенська О. І. Розвиток сільського зеленого туризму / О. І. Табенська // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/139>

86. Титаренко Л. М. Підприємництво у сфері туризму в умовах глобальних трансформацій / Л. М. Титаренко, Є. О. Рябокін // Ефективна економіка. – 2021. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9291>

87. Трухан О. Л. Сільський туризм як джерело додаткових грошових надходжень особистих селянських господарств / О. Л. Трухан // Стратегія розвитку і реалізації потенціалу АПК: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 вересня 2008 р. м. Житомир / Житомирське обласне об'єднання громадської організації «Спілка економістів України». – Житомир, 2008. – С. 135.

88. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історикокультурний потенціал регіону: бібліогр. путівник / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; уклад. Г.М. Єрофєєва. – Харків, 2008. – 203 с.

89. У Полтавській області – близько 100 туристично-екскурсійних маршрутів / Інтернет-видання Полтавщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.poltava.to/tovsty/6368/>

90. Фесенко Г. О. Популяризація сільського туризму як перспективний напрям розвитку туристичної галузі України / Г. О. Фесенко // Економічний простір. – 2020. – № 163. – С. 97-102.

91. Філюк С. М. Сутність поняття, умови та перспективи агротуристичної діяльності / С. М. Філюк // Молодий вчений. – 2017. – № 5.1 (45.1). – С. 141-145.

92. Хвесик М. А. Соціоекологічні імперативи розвитку сільських територіальних громад: монографія / М. А. Хвесик, М. В. Ільїна, Ю. Б. Шпильова. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2019. – 302 с.

93. Христенко Г. М. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми і перспективи розвитку / Г. М. Христенко, З. М. Герасимів, О. Б. Підлужна // Ефективна економіка. – 2019. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7298>

94. Чеглей В. М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму / В. М. Чеглей // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – Спецвип 33. – Ч. 3. – С. 203-207.

95. Чухрай Н. І. Розроблення та доставка «інтегрованих рішень для споживачів» / Н. І Чухрай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – 2011. – № 698. – С. 329-338.

96. Язіна В. А. Сільський зелений туризм як основний інструмент створення успішного українського туристичного села / В. А. Язіна, В. О. Ткач, С. П. Кожушко // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 29. – С. 37-41.

97. Яковлєва-Мельник Н. Г. Іноземний інноваційний капітал як фактор розвитку економіки України / Н. Г. Яковлєва-Мельник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми

економіки та управління. – 2019. – Вип. 7. – № 4 (2). – С. 75-80.

98. Havryliuk S. Implementation of the model of innovative tourist product in Ukraine: financial and economic aspects / S. Havryliuk, L. Melko, G. Uvarova // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2021. – Vol. 1. – № 36. – P. 219-232.

99. World Tourism Organization (UNWTO). UNWTO Tourism Definitions. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/>.

100. World Trade Organization (WTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wto.org/>